

Erteleme Eğilimi ve Baş Etme Yolları Araştırmaları Bulgularının Dini Erteleme Açısından Yorumlanması

Ömer Demir*

Makale Geliş Tarihi:09/11/2017

Makale Kabul Tarihi:21/12/2017

Öz

Araştırmada din alandaki erteleme davranışının mahiyeti, kapsamı, sonuçları ve erteleme davranışı ile baş etme yolları araştırılmıştır. Teorik arka plan bağlamında; genel olarak, ertelemenin ne olduğu, erteleme türleri, erteleme eğiliminin bileşenleri, erteleme döngüsü ve erteleme eğiliminin nedenleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra konu dini sorumluluk alanına taşınmış, dini alanda ertelemenin mahiyeti, kapsamı ve erteleme olgusu ile baş etme yolları araştırılmıştır. Araştırma din eğitiminde inanç-davranış bütünlüğüne engel olan erteleme sorununun çözümüne katkı sunmayı amaçlamıştır. Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmış olup erteleme eğilimi ve baş etme yolları ile ilgili yapılmış çalışmalar ve araştırma bulguları, konu ile ilgili temel dini kaynaklar referans alınarak ilgili diğer çalışmalarla birlikte yorumlanmıştır. Araştırmada, dini sorumluluk alanındaki erteleme olgusunun bireysel yönleri olduğu kadar toplumsal, zihinsel-entelektüel, ahlaki, ekonomik, mesleki ve eğitimle ilgili boyutlarının da olduğu görülmüştür. Dini alandaki erteleme davranışı ile baş etme yolları olarak; ertelemenin nedenini belirleme, hemen harekete geçme, doğru zaman yönetimi, gelecek zaman algısı, arzuların ertelenmesi, aşırıya kaçmayan eğlence, olumlu mükemmeliyetçilik, olumlu benlik algısı-özsayı-özyeterlik, motivasyon, değerli olanı seçme, akla uygunluk ve mantıklı duygusallık gibi temel başlıklar öne çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erteleme, dini alanda erteleme, erteleme ile baş etme yolları, dini sorumluluk

The Interpretation of Research Findings on The Adjourment Inclination and The Ways to Deal with It in Terms of Religious Adjourment

Abstract

The importance, scope, results of adjourment behavior in the religious field and the ways to deal with the adjourment behavior have been investigated in this study. What the adjourment is, what the types of adjourment are, what the compounds of adjourment inclination are, what the adjourment cycle is and what the adjourment inclination's reasons are have been emphasized considering theoretical background. Then, the subject has been taken into the field of religious responsibility, the importance of adjourment in the religious field, its scope and the ways to deal with the fact of adjourment have been examined. The study has aimed at contributing to the solution of adjourment problem which is an obstacle for the faith-behavior integrity in the religious education. In the study, the literature review method has been used, the studies which have been conducted on the adjourment inclination, the ways to deal with it, and the research findings have been interpreted considering other relevant studies in the reference of main religious sources related to the topic. In the study, it has been seen that the adjourment fact in the religious responsibility field has the social, mental-intellectual, moral, economic, occupational and educational aspects besides its individual aspects. The ways to deal with the adjourment behavior in the religious field have been reviewed under the titles of "the determination of adjourment's reason, taking an immediate action, proper time management, the perception of 'future time', the adjourment of desires,

*Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bayburt, Türkiye, odemir@bayburt.edu.tr

the temperate entertainment, positive perfectionism, positive self-sense-honour-self-efficacy, motivation, choosing the valuable one, the other strategies to deal with the rationality and logical affectivity and adjournment.

Keywords: *Adjournment, adjournment in the religious field, the ways of dealing with the adjournment, religious responsibility*

Giriş

Herhangi bir dini seçme ve ona bağlanmanın en önemli sonucu birtakım inanç, ibadet ve ahlaki ilkelerin içten benimsenmesi ve bunlara uygun bir hayat tarzının ortaya konulmasıdır. Başka bir deyişle dine olan bağlılık, insanın çeşitli emir ve yasakları kabul etmesini ve birtakım sorumlulukları da yerine getirmesini gerektirir. Dini alandaki gönüllü kabuller hayatın içinde birbirinden farklı pek çok sosyal rol ve sorumluluk alanı oluşturur. Dini alanda inanan insanların yerine getirmeleri gereken birçok farklı görev ve sorumlulukları vardır. İnsanlar evde, okulda, işyerinde bulunduğu konuma göre birbirinden farklı roller üstlenir. İnanılardan bu sorumluluklara uygun bir şekilde davranmaları beklenir. Ancak insanların bir kısmı çeşitli nedenlerden dolayı bu sorumluluklarını yerine getirmek yerine bunları geciktirir veya bir başka deyişle erteleme yoluna giderler (Bulut, 2014).

Düzeyi farklı olmakla beraber erteleme olgusu hemen hemen bütün bireylerin günlük hayatta sergilediği bir davranıştır. Çünkü sonraya bırakma, erteleme ve geciktirme insani bir durumdur. Erteleme kavramı bu beşeri durumu anlamak, açıklamak ve yorumlamak için bilimsel literatüre girmiş kavramlardan biridir. Erteleme davranışı, değişim için gerekli olan eğitim fırsatları değerlendirilmediği takdirde, bireysel ve toplumsal hayatta önemli bir sorun olarak varlığını sürdürür. Erteleme davranışı konusuna, düzeyine ve etki alanının genişliğine göre çok basit sonuçlara yol olabileceği gibi birey, toplum ve insanlığın geleceğini tehdit edebilecek çok büyük sonuçlar da doğurabilir.

Erteleme davranışı günlük yaşamın her alanında, farklı alanlardaki insan ilişkilerinde, eğitim dünyasındaki sorumlulukların yerine getirilmesinde olduğu gibi din eğitimi alanının da gözlenen önemli problemlerden biridir. Erteleme insana birçok açıdan zarar vermekte, eğitim adına yapılan hizmetleri ve emekleri boşa çıkarabilmektedir. Bir eğitim engeli olarak din eğitimi özelinde de erteleme olgusu ile mücadele edilmesi gerekir. Diğer birçok alanda olduğu gibi din eğitimi alanında yaşanan başarısızlığın önemli nedenlerinden birinin erteleme eğilimi olduğu söylenebilir. Dini hayat ile ilgili yapılan araştırmalarda dinin uygulama boyutu ile ilgili konular inanç boyutuna göre oldukça düşük çıkmıştır (DİB, 2014). İnanan insanların birçoğu inanç, düşünce ve duygu boyutu ile dine bağlılığını bir şekilde göstermekle beraber bu duruma uygun davranış ortaya koyma konusunda zayıf kalmaktadır. Erteleme olgusu bu anlamda üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Dinin insana vadettiği dünya ve ahiret hayatını ilgilendiren sonuçlar dikkate alındığında erteleme daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü bugünün işini yarına

bırakmak insanı hem bu dünyada hem de ebedi hayatta başarısız olması ile karşı karşıya getirebilir.

Alanyazında erteleme konusu yeni yeni ele alınırken din eğitimi alanı ile ilgili ise doğrudan yapılmış herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Erteleme konusunun her alanın kendi ilkeleri ve ihtiyaçları doğrultusunda ele alınması önemli bir gerekliliktir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok akademik erteleme üzerine yapılmıştır. Bu çalışmada söz konusu çalışmalardan yararlanıldığı gibi genel erteleme ekseninde yapılmış diğer çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmada dini hayatta erteleme davranışı hem kavramsal çerçevesi hem de uygulama boyutu ile birlikte anlaşılmaya çalışılmıştır. Gün geçtikçe yaygın bir sorun haline gelen erteleme eğiliminin dini hayattaki yeri, nedenleri, sonuçları ve Müslüman birey ve toplumların bireysel, sosyal, siyasal, bilimsel ve kültürel hayatlarına etkilerinin araştırılması din eğitimi alanı açısından yararlı sonuçlar doğurabilir. Ayrıca öğrencilerde sık rastlanan akademik erteleme konusunda din eğitimi özel alanına katkı sunabilir. Dinsel erteleme davranışı ile ilgili doğrudan bir çalışma yapılmamış olup klasik kaynaklarda ise konu genellikle ertelemeye yakın bir kavram olan tembellik kavramı ilgili ayet ve hadislerin açıklamaları ile sınırlı kalmıştır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde söz konusu ayet ve hadisler ele alınmıştır. Bu nedenle araştırmada yer alan dini kaynaklar sınırlı kalırken daha çok erteleme eğilimi ile ilgili yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışma, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirme görevini üstlenmiş olan ailelerin, din eğitimcilerinin ve din eğitimi alan öğrencilerin erteleme davranışları üzerinde dikkat çekmeyi ve bir bilinç oluşturmayı, konu ile ilgili yeni çalışmalar yapılmasına aracılık etmeyi amaçlamıştır.

Erteleme

Erteleme davranışı ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Bunun nedeni olarak erteleme davranışının farklı alanlarda ve çeşitli türleri olmasının etkili olduğu söylenebilir. Genel olarak erteleme; yapılması gereken bir işin farklı sebeplerden dolayı vaktinden sonraki bir zamana bırakılması, karar vermeyi ya da yerine getirilmesi gereken görevleri geciktirme ve kısaca bir davranışı bugün yapılması gereken işi yarına bırakmadır (Bulut, 2014). Yine erteleme davranışı farklı değişkenlerle ilişkilendirilmiş ve buna bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara göre erteleme; kişisel huzursuzluk duygusunu hissedene kadar gereksiz bir şekilde mantıklı ve geçerli bir neden olmaksızın işlerin geciktirilmesi, yapılması öncelikli olan bir görevin, önceliği daha az olan bir işten sonraya bırakılması, hoşlanılmayan bir görevden kaçınılması şeklinde tanımlanmıştır (Özer ve Altun, 2011). Erteleme davranışı; yapılması ya da bitirilmesi gereken işlerin gerçekleştirilmemesi, yapılacak görevlerden ya da verilecek kararlardan kaçınma eğilimi, bir fiile dönük niyetin bilinçli olarak ileriye bırakılması, tamamlanması gereken işlerin gerçekçi nedenler olmaksızın ileriki bir zamana bırakılması, işe ya da göreve başlamayı bilinçli olarak geciktirmedir. Erteleme olgusunda önceliği olan bir etkinliğin, daha az önceliği olan bir diğer etkinlik ile değiştirilmesi söz konusudur.

Yapılması gereken bir işi ağırdan alma da erteleme olarak tanımlanmıştır (Demir ve Kösterelioğlu, 2015) Erteleme sözlükte; “sonraya bırakmak”, “tehir etmek”, “tecil etmek”, “talik etmek” olarak açıklanmıştır (<http://www.tdkterim.gov.tr>). Erteleme kavramı ile ilgili yapılan tanımlarda kavramın farklı boyutlarına dikkat çekilmiştir. Yapılan tanımların bir kısmında ertelemeye neden olarak yapılacak görev ile ilgili kişinin performansı veya öz düzenleme becerilerindeki eksiklik veya yoksunluk dile getirilmiştir (Gül, 2015). Diğer bazı tanımlarda ise bireyin kontrol edebileceği bir işi bitirmeyi ileriki bir tarihe bırakması, bireyin yapma kapasitesine sahip olduğu ve yapmaya daha önceden karar verdiği önemli bir işi gereksizce ertelemesine vurgu yapılmıştır (Balkıs, 2006). Yine yapılan başka tanımlarda erteleme davranışında; verilen bir işi, görevi veya karar almayı geciktirme ve bu davranışı istemli olarak yapma gibi anahtar ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bütün tanımlardan hareketle özetlenecek olursa erteleme eğilimi; yapılması gereken önemli bir işi ertelemeye yönelik bir kişilik özelliği veya davranışsal bir eğilim, gereksiz bir geciktirme ve akılcı olmayan bir eğilim olarak görülebilir (Balkıs, 2006). Bu durumda erteleme işi basitçe, sadece bir geciktirme eylemi demek değildir. Yapılacak görevin planlamasında, öncelik verilmesinde, ihtiyatlı davranmada ve öngöründe bulunmada da işlerin ertelenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle bazı araştırmacılar erteleme davranışını; karar verme, kaçınma, harekete geçme olarak üç kısma ayırmıştır. Bu durumda erteleme davranışının kavramsallaştırılmasında bir işi veya alınan kararı tehir etmenin, geciktirmenin ya da başka bir zamana bırakmanın olması gerektiği açıktır (Bulut, 2014; Gül, 2015).

Erteleme Eğiliminin Bileşenleri ve Erteleme Döngüsü

Erteleme konusundaki araştırmalar erteleme davranışının tek boyutlu olmadığını göstermiştir. Erteleme davranışında bulunma; içerisinde duyuşsal, bilişsel ve davranışsal kısımları ihtiva eden karmaşık bir süreçtir. Erteleme davranışının bilişsel, davranışsal ve duyuşsal açıdan incelenmesi, erteleme davranışının karmaşık yapısının daha kolay anlaşılmasına imkân tanıyabilir. Yaşamın her alanında karşılaşılan erteleme davranışını, karmaşık yapısı nedeniyle tüm bileşenleri ile birlikte almak anlaşılmasını kolaylaştırabilir (Gül, 2015). İşleri son ana bırakma, erteleme ve yapmama yalnız açığa çıkan davranışla ilgili değildir. Bu şekildeki davranış aynı zamanda duygusal, davranışsal ve bilişsel faktörlerin bileşimini içerir (Parıltı, 2003).

Erteleme davranışının bilişsel boyutu, kişinin davranışıyla verilen göreve veya işe yönelik niyeti veya amaçları arasında bir çelişkinin olmasını ifade eder. Başka bir deyişle ertelemenin bilişsel boyutunda, kişinin niyetleriyle, amaçlarıyla ya da öncelikleriyle performansı arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Kişi önceliği daha az olan bir işi, önceliği daha fazla olan bir işten önce yapıyorsa bu kişinin ertelemeci olduğu söylenebilir. Ertelemenin bilişsel boyutu, göreve ilişkin bireyin niyetleriyle, amaçlarıyla ya da öncelikleriyle, göreve ilişkin performansı arasında kronik ya da alışkanlık düzeyinde bir uyumsuzluk olarak tanımlanmaktadır. Karar vermede rasyonel davranan bireyler, sorumluluklarını yerine getirme ve planladıkları işleri

zamanında yapma eğiliminde olmalarından dolayı bu kişiler daha az erteleme yaşarlar (Çakıcı, 2003). Ertelemenin duyuşsal boyutu, bireylerin erteleme davranışında buldukları anlarda kaygı, pişman olma, üzülmeye, sinirlenme gibi yaşadıkları duygusal durumları içerir. Ertelemenin bu boyutu, bireyin belirli bir süre içerisinde yapması gereken işleri zamanında bitirememeye endişesinden dolayı duygusal açıdan bazı sıkıntı ve gerginlik hissetmesidir. Görevleri geciktirmenin sonucunda ortaya çıkan olumsuz duygusal tepkilerin erteleme davranışının duyuşsal yönüne işaret eder (Bulut, 2014). Araştırmacılar, kişi bir işi yapmayı geciktirdiğinde ya da yapması gereken zaman içinde yapmadığında olumsuz duygular hissetmiyorsa, bu durumun “erteleme” olmadığını belirtmektedirler. Ertelemenin duyuşsal boyutunda, araştırmacıların üzerinde durdukları diğer bir konu ise olumsuz duygunun ne kadar olması gerektiğidir. Erteleyen kişinin “oldukça fazla kaygı” hissetmesi gerektiğini belirtilmektedir. Ertelemenin duyuşsal boyutu kişinin belli bir zaman içinde yapması gereken işi başlatamama, sürdürmemeye ya da tamamlayamama konusunda kişisel bir sıkıntı hissetmesi olarak tanımlanabilir (Çakıcı, 2003).

Belirli bir zaman diliminde yapılması gereken işe, oyalayıcı, engelleyici ve önemsiz olan başka uğraşlar nedeniyle başlamayı, sürdürmeyi veya tamamlamayı geciktirmek, ertelemenin davranışsal boyutunu oluşturmaktadır. Ertelemenin davranışsal boyutunda birey, yapması gereken işleri ve sorumlulukları belirlenmiş süre içerisinde tamamlamak yerine, kendisini meşgul edecek başka eylemlerde bulunarak geciktirme davranışını meydana getirir. Bu boyut, istenilen sürede işlerin yapılmasını gereksiz bir şekilde sonraya bırakmayı ve daha çok hoş gidecek aktivitelerle meşgul olmaktan dolayı davranışın ertelenmesini içerir (Bulut, 2014). Sonuç olarak ertelemenin davranışsal boyutu, belli bir zaman içinde yapılması gereken işi, oyalanma davranışlarıyla birlikte, başlatmayı, sürdürmeyi ya da tamamlamayı alışkanlık olarak geciktirme eğilimi olarak tanımlanabilir (Çakıcı, 2003). Sonuç olarak ertelemenin, davranışsal, bilişsel ve duyuşsal boyutları içeren karmaşık bir yapı olduğu görülmektedir (Çakıcı, 2003).

Erteleme davranışının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarına dikkati çeken araştırmalar genel yapı itibarı ile ertelemenin birbirini tetikleyen aşamalardan söz etmişlerdir. Yani erteleme olgusu; duygu, düşünce davranış bütünlüğünde neden sonuç ilişkisi içinde aşamalı bir şekilde gerçekleşir (Bulut, 2014). Ertelenen davranışındaki aşamalar şöyledir;

1. İşten kaçma isteğinin olması,
2. Karar vermeyi geciktirme,
3. İş daha sonra yapacağına dair kendine sözler verme,
4. İş yapmak için verilen sözleri tutma yerine oyalayıcı faaliyetlerde bulunma,
5. Erteleme davranışını haklı çıkarmak için bahaneler bulma,
6. Erteleme sonucunda oluşan suçluluk psikolojisinden kurtulmak için temize çıkmaya çalışma.

Erteleme eğiliminin anlaşılması için erteleme eğilimli bireylerin her zaman değişmez bir şekilde izlediği on bir temel adım ileri sürülmüştür. Bu adımlar:

1. Bunlar bir görevi tamamlamayı dilerler ya da sonucun yararlı olabileceğini anladıkları için en azından bunu yapmayı kabul ederler.
2. Onu yapmak için kesin bir karar alırlar.
3. Gereksiz bir şekilde onu yapmayı ertelerler
4. Ertelemenin avantajlarının yoksunluğunu ya da dezavantajlarını fark etmezler.
5. Yapmayı kararlaştırdıkları işi ertelemeye devam ederler.
6. Erteleme eğilimi için kendilerini suçlarlar.
7. Ertelemeye devam ederler.
8. Görevlerini tamamlamak için son yapılma vaktine çok yakın bir zamanda acele ederek bitirmeye çalışırlar ya da görevlerini çok geç tamamlarlar ya da hiçbir zaman tamamlayamazlar.
9. Bu gereksiz ertelemelerinden dolayı kendilerini kusurlu hisseder ve suçlarlar.
10. Bu tür ertelemenin tekrar olmayacağı konusunda kendi kendilerine güvence verirler ve son olarak önleme taahhütlerinde tamamen ve içtenlikle kendilerini inandırırılar.
11. Kısaca bundan sonra özellikle eğer karmaşık, zor ve tamamlaması zaman alıcı bir görev olursa tekrar erteleme eğilimine girerler (Balkıs, 2006).

Erteleme kişinin yapması gereken işleri kendisini rahatsız edecek bir noktaya varıncaya kadar gereksiz bir şekilde geciktirmesi bireyin birçok olumsuz duyguyu da yaşamasına neden olur (Bulut, 2014). Erteleme davranışı sürecinde kişilerin duygu, düşünce ve davranış boyutunda neler yaşadığını bilmek erteleme olgusunu anlamak açısından önemlidir. Düşünce, duygu ve davranış bütünlüğünde gerçekleşen bu sürece erteleme döngüsü denilmektedir. Söz konusu erteleme döngüsü bireyin iç diyalogunda yedi aşamada açıklanmaktadır.

1. Yapılacak işin tam zamanıdır. Yapılacak işe önceden başlamaya niyet edilir. Bu sefer yapılacak işi, daha sistematik ve daha düzenli yapılmasına karar verilir. Çalışmaya o anda başlamaya yönelik yetersizlik ya da isteksizlik hissetmelerine rağmen harekete geçilemez. Kendiliğinden ortaya çıkması beklenen başlama anı gelmedikçe kişinin ilk baştaki umutları yerini yavaş yavaş korku ve endişeye bırakmaya başlar.
2. Zaman geçmeye başladığı için derhal başlamasının gerekli olduğunu düşünür. Kişi kaygı hissetmeye başlar ve yapılacak işe başlama için hissedilen baskı giderek yoğunlaşır. Kişi bu kez de kısa zamanda bir şeyler yapma konusunda baskı hissetmeye başlar.
3. Zaman yine aleyhine işlemektedir. Bu aşamada biraz da olsa kalan iyimser duygular yerini, erteleme davranışından dolayı gelebilecek kötü sonuçlar kurgulanmaya başlanır. Olumsuz düşünceler zihnini istila eder. Yapacağı iş için “daha önce başlamalıydım...” diyerek suçluluk hisseder. Zaman geri gelmeyecek şekilde geçmektedir. Pişmanlık duyguları da harekete geçmiştir. Keyif verici uğraşlarla gerçeğin yüzünü kapatamazlar. Kendilerinin yapacakları işi hatırladıkça

pişmanlık suçluluk, kaygı ve korku dozunu artırarak çoğalır. Çalışmadıkları halde yoğunmuş gibi görünmeye çalışırlar, erteledikleri işe ilişkin daha hiç başlamamış olmalarına rağmen sanki ilerleme kaydetmiş gibi konuşurlar ve erteleme davranışını haklı göstermek için yalan söylemeye başlarlar.

4. Kendisini suçlu ve sahtekâr hissetmesine ve utanç duymasına karşın, kişi çalışmasını tamamlayabileceği zamanın hala var olduğuna ilişkin umutlarını sürdürür.
5. Artık bu noktada kişi tamamen umutsuzluğa düşerek kendisinde yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu itiraf eder. Erken başlamaya yönelik iyi niyetler, utanma, suçluluk ve acı çekme işe yaramamıştır. Bu noktada kişi disiplin, cesaret, zekâ ya da şans gibi özelliklerin kendinden başka herkeste olduğu fikrine kapılır.
6. Zaman iyice daralmıştır. Bu noktada kişi, görevi ya tamamlama ya da “batmakta olan gemiyi terk etme” gibi bir durum arasında seçim yapmak durumundadır. Hissedilen gerilim artık dayanılmaz olmuştur. Kesin bir karar vermesi gerekir. Bu kadar kalan sürede bu iş tamamlanamaz diye düşünebilir. Kalan kısa zamana karşın kişi işi tamamlamayı tercih ederse ertelemekten dolayı hissettiği baskı o kadar artar ki bir dakika bile beklemeye tahammül edemez. Yapılması gereken işin teslim tarihine çok az zaman kaldığı için kişi harekete geçer ve işe başlar. Sonunda artık çalışmaya başlanmıştır. Bu süreçte kişi “bu o kadar da kötü değilmiş, neden daha önce başlamadım” demeye başlar. Yapılan iş sıkıcı ve zor olsa bile, en azından çalışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte kişi bir iç rahatlaması hisseder.
7. Son aşamada bitirilmesi gereken proje bırakıldıktan ya da tamamlandıktan sonra, kişi iç rahatlaması ve huzur hisseder. Sonunda büyük bir sıkıntı veren bu durum bitmiştir. Bu süreci bir daha yaşama fikri kişiye katlanılmaz gelir. Bir dahaki sefere bu döngüye asla girilmeyeceğine ve çalışmaya erken başlayacağına söz verilir. Tüm bu içtenlik ve kararlılığa karşın, erteleme davranışı gösteren pek çok kişi kendini tekrar ve tekrar aynı döngü içinde bulur (Çakıcı, 2003).

Bir erteleme davranışında; geciktirilen bir davranış dizisi, yetersiz davranışsal bir ürünle sonuçlanması, önemliymiş gibi algılanan bir görev ve sonuçta yaşanan duygusal karmaşa bulunur. Erteleme davranışının bilişsel boyutunda ise, amaçlar ve gerçek davranış arasındaki uyumsuzluk ve tutarsızlık yaşanır (Aydoğan ve Özbay, 2012). Çünkü yerine getirilmesi gereken bazı işler yapılmış, kalanlar ise yapılmamış, ertelenmiş ve erteleme bir davranış şekline dönüşmüştür. Ertelenen iş ne olursa olsun, sonuç aynıdır; ertelenen iş, bir diğer işi etkiler. Yapılmayan işler birikir ve içinden çıkılmaz bir durum hal alır ve kişide çaresizlik ve umutsuzluk duygularına sebep olabilir (Morkoç ve Erdönmez, 2011). Ayrıca insanlar tarafından eleştirilme, değersiz görülme ve ilişkilerde yıpranma ertelemenin olumsuz sosyal sonuçları olarak ortaya çıkar.

Erteleme Türleri

Hemen hemen tüm insanlar hayatı boyunca bazı zamanlarda erteleme davranışı sergilemiştir. Ancak bu durum bazı kişilerde günlük yaşamın akışını tehdit edecek

düzelere kadar çıkabilmektedir. İşte bu ayırma dikkat çekmek için alanyazında ertelemenin farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Genel anlamda erteleme; “kişilik özelliği olarak erteleme” ve “durumsal erteleme” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Bireylerin hayatı boyunca sorumlulukları, görevleri ve alması gereken kararlar vardır. Bazı sebeplerden ötürü kişilik özelliği olarak erteleme yaşayan birey sorumluluklarını, görevlerini ve alması gereken kararlarını bir sonraki güne veya son anlara bırakır. Bu nedenle yapılması gereken işler ertelendikçe ertelenir. Bu davranışlar kronik erteleme davranışı olarak ifade edilmektedir. Durumsal erteleme ise hayatın bazı dönemlerinde görülen ve tipik olmayan bir erteleme davranışıdır (Demir ve Kösterelioğlu, 2015; Doğan, Kürüm ve Kazak, 2014). Kronik erteleme, bireyin birçok alanda sürekli olarak erteleme eğiliminde olması olarak tanımlanırken; durumsal erteleme, bireyin spesifik olarak belirli bir alanda sürekli olarak erteleme eğiliminde olması şeklinde tanımlanmaktadır (Bulut, 2014). Kronik erteleme işleri sonraya bırakmanın kötü sonuçlarının bilinmesine karşın gönüllü olarak geciktirilen kasıtlı bir davranış olarak tanımlanabilir. Buna göre kronik erteleme davranışı; kasıtlı bir davranış olma, gönüllü olarak görevi geciktirmeyi tercih etmiş olma, erteleme veya ertelememe davranışının sonuçlarını öngörebilme ve geciktirme davranışının sonuçlar üzerindeki kötü etkisini bilinmesine rağmen gerçekleştirilen bir davranıştır. Söz konusu erteleme davranışında geçen bileşenlere bakarak bir davranışın kronik erteleme olup olmadığına karar verilebilir (Bulut, 2014). Kronik erteleme davranışı kasıtlı öz performans düzenleme yokluğu ya da bireyin kendi isteğiyle görevi yerine getirmeyi geciktirme veya görevden tamamen kaçınma eğilimidir.

Erteleme Eğiliminin Nedenleri

İlgili literatür incelendiğinde erteleme davranışının nedenlerini açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlar arasında farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Erteleme nedenleri, ertelemenin yaşandığı alana, türüne ve yoğunluğuna göre de değişmektedir. Çünkü erteleme davranışının yaşanma sıklığı veya alanı bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir. Birey, yaşamının sadece belirli alanlarında erteleme davranışı sergileyebileceği gibi, yaşamın her alanında da erteleme davranışı sergileyebilmektedir (Ekşi ve Dilmaç , 2010). Ertelemenin yaşandığı alana göre erteleme nedeni olarak çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Örneğin akademik erteleme davranışının nedenleri olarak; etkili olmayan öğrenme stratejileri, yanlış eğitim, yanlış rol model, takdir eksikliği, çabuk sıkılma, görevleri yapmada zorlanma, plansız çalışma, gerçekçi olmayan bahane sayılabilecek mazeretler, kaygı, başarısızlık korkusu, depresyon, irrasyonel düşünme, düşük benlik saygısı, öz yeterlilik eksikliği, kontrole karşı gelme, öz kontrol eksikliği ve doyum erteleyememe sayılmıştır.

Araştırmacılar erteleme için çok sayıda neden ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir; çeşitli sebeplerle bireyler tarafından bastırılmış öfkenin, toplumsal olarak kabul edilen bir davranışa bürünerek açığa çıkması, pekiştirmeyle öğrenilmiş bir davranış, (Bulut, 2014) birbiriyle ilişkili bilişsel ve davranışsal işlev bozukluğu, bireyin zamanı yönetmedeki yetersizliği, (Balkıs, 2006) doğuştan ya da sonradan

edinilen fiziksel ya da zihinsel süreçlerde ortaya çıkan yetersizlik, etkileşim ve iletişim eksikliği, amaç belirleyememe, amaçları netleştirememeye, başarısızlık korkusu, risk alma, mükemmeliyetçilik, kontrol edilmeye karşı isyan, zahmetsiz sonuç almak ve işlerin zor ve karmaşık olması (Kağan, 2009) idealist takıntılar, çok fazla çaba harcamadan basitçe bir işi yerine getirme isteği, güdülenmedeki eksiklik, (Kağan, 2009) yapılması gereken bir iş yerine daha keyif veren etkinlikler tercih edilmesi, yapılacak işle ilgili korkular, endişe ve kaygılar, (Kağan, 2009) düşük benlik saygısı, görevden kaçma, motivasyon eksikliği, depresyon, irrasyonel inançlar, ruhsal rahatsızlıklar, alışkanlıklar, başarı yönelimini oryante etmede yetersizlik, mantıksız korkular, kendilik algısı, kendine yönelik eleştiriler, sorumluluk konusundaki yetersizlik (Çam, 2013) neyi, nasıl, niçin yapacağını bilememe, bir işe konsantre olmada güçlük çekme, dikkati yoğunlaştırmada yaşanan güçlükler, zihin, kalp ve çevrede ilgi dağıtıcı şeylerin olması, bireyin yaptığı işlerde sürekli başarısız olacağına yönelik olumsuz algısı, bir işi başarma konusunda korku ve endişe, bireyin kendine ve performansına ilişkin geliştirmiş gerçekçi olamayan beklentiler, hatalı bilişsel yüklemeler, (Balkıs, 2006) gelecekteki kazançlar için hâlihazırdaki acılara katlanmayı tercih etmemek, insanın kendi kendisini aldatması, akılcı olmayan bileşenler, (Balkıs, 2006) kişilerin yapmaları gerekenleri yapmada hatalı davranışları, beklenmedik durumlara uygun kontrollerin yapılmaması, kendi kendini yönetim ile ilgili gerekli olan performansın sağlanamaması, kişinin bir işi yaparken kendi yeteneğine inanmaması, kişinin kendi kendine göstermesi beklenen özgüven eksikliği ya da yokluğu, haz duymayı ertelemeye muktedir olmama ve kendi hoşnutsuzluğunu harici kaynaklara bağlama, (Gül, 2015) değerlendirilme endişesi, cesaretsiz ve depresif olma, kararsız olma, sosyal olarak aktif olma, otoriteye karşı durma ve direktiflere bağımlı olma, şimdiki kazanımların gelecekte sahip olunabilecek kazanımlardan daha cazip görünmesi, kendini düzenlemede eksiklik, (Çeri, Çavuşoğlu ve Gürol, 2015) bireysel farklılıklar ve içinde yaşanılan kültür gibi nedenler sayılmıştır.

Erteleme davranışının bir toplumda ne kadar tolera edildiği, hatta özendirildiği veya ayıplandığı informal eğitimin açık etki alanı olarak her zaman göz önünde tutulması gereken bir nedendir. Konu ile ilgi yapılan araştırmalarda erteleme davranışının erken çocukluk döneminde ebeveyn eğitimine bir tepki olarak geliştiği belirtilmiştir (Gül, 2015). Özellikle ebeveynin zorlaması ile çocuğun pasif dirençli geciktirme davranışı bağımsızlığını ilan etmeye yöneltebileceği üzerinde durulmuştur. Bu görüşe göre aşırıya kaçan ebeveyn kontrolü ve baskısı çocuklarda erteleme davranışı şeklinde bir öfke tepkisi olarak ortaya çıkabilmektedir. Aşırıya kaçan baskı, kontrolcülük, şüphe ve duygusal nedenlerin çocuk üzerindeki olumsuz etkileri ertelemeye neden olabilmektedir. Ayrıca ebeveyn başta olmak üzere beşeri çevrenin model alınması da aynı zamanda bir faktör olabilir. Birçok konuda olduğu gibi gelişme çağında edinilen erteleme davranışının bir yetişkin karakteri olarak devam ettiği belirtilmektedir (Gül, 2015).

Dini Alanda Erteleme

Dinin varlık anlayışında dakiklik, dinamizm ve hareket vardır. Allah her an bir iş üzeredir. Aynı zamanda Allah her varlığa bir hareket yasası koymuştur. Her bir varlık kendi görevini istese de istemese de yerine getirmektedir. Belli bir sistem ve düzen içinde bağıntılı hareket etme, varlık için adeta bir varoluş yasasıdır. Her varlık makro ve mikro planda kendi rolünü yerine getirmek için çırpınır durur. Cansız maddeler durgun gibi görünseler bile atom-altı boyutta kesintisiz hareket hâlinindedirler. Söz konusu hareket dursa her şey füzyon etkisiyle yok olacaktır. Varlıktaki bu dinamizm ve devinim insana bir görev ilham eder. İnsan da kendi varoluşunu hareket ve davranışları ile gerçekleştirir. Her şeyin hareket halinde olduğu bir dünyada insan da kendi özgün hareketleri ile evrenle bütünleşir. Hiçbir varlığın görev ve sorumluluğunu ertelediği evrende insan kendi görev ve sorumluluklarını erteleyebilen tek varlıktır. Kur'an, varlık aleminde kesintisiz olarak sürdürülen bu görevi Allah'a itaat anlamında "tesbih ve "secde" kavramları ile ifade etmiştir (Haşr/59/1; Nahl/16/49). Ertelemeci insan bu tavrı ile varlıktaki bu düzeni bozmuş olur (Musaguliyeva, 2017).

Dini alandaki ertelemeyi daha iyi anlamak için dinsel erteleme davranışının ne olduğu, kapsamı ve mahiyetinin ne olduğunun açılması gerekir.

Dinsel erteleme davranışı

Erteleme dini alanda teklif ve sorumluluklarla doğrudan ilgilidir. Dini sorumluluk, kişinin kendi iradesi ile seçtiği dinin, kendisini sorumlu tuttuğu konularda kendi davranışlarının veya yetki alanına giren alanlarda kendi kararları ile meydana gelen olayların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanabilir. Dinî yükümlülüğe teklif, sorumlu olan bireye ise mükellef denir. Dinde sorumluluğun bireysel ve toplumsal boyutları olduğu gibi genel ve özel sorumluluk alanları söz konusudur. Sorumluluk kavramı, düzen, başarı için çabalama, dakiklik, sebatkârlık, kararlılık, organizasyon becerisine sahip olma ve özdisiplin gibi bileşenlerden oluşup bireyin sorumlu davranışına göndermede bulunur (Bulut, 2014; Özer ve Altun, 2011).

Dinsel erteleme davranışı; dini görevlere başlamayı ya da tamamlamayı çeşitli gerekçelerle ileri bir zamana bırakma veya ısrarla yapmama eğilimi olarak tanımlanabilir. Dini alanda erteleme davranışı, dini görev ve sorumlulukları, ritüelleri yapmayı geciktirme, dinin günlük hayatta ortaya koyduğu rutinleri erteleme, dinin günlük, haftalık, aylık, yıllık ve ömürlük olarak programladığı ve zamana yaydığı görevleri, ibadetleri erteleme, geciktirme veya yapmama anlamına gelir.

Erteleme İslam dininde ve diğer dinlerde birçok açıdan doğrudan veya dolaylı olarak günaha neden olan bir davranış olarak görülmüştür. Bu nedenle birçok dinde de tembellik günah sayılmıştır. Örneğin Hristiyanlığa göre tembellik gurur, haset, cimrilik, sefahat, oburluk, öfke gibi yedi büyük günahın biridir. İncil'e göre Tanrı insanı işe almıştır. Ayrıca gevşek bir el yoksulluğa neden olur, ancak gayretli kişinin eli zenginleşir. Böylece yapacak doğru şeyi bilen de yapmazsa onun için günahdır (Harman, 2013).

Dini alanda ertelemenin kapsamı

Dini alanda erteleme davranışı dinin alanı kadar geniştir. Fakat kısaca erteleme davranışının insanın dini sorumluluk alanına giren her konu ile ilgili olduğu söylenebilir. Erteleme her durumda insan sorumluluğu ile karşı karşıya gelen bir kavramdır. İnsanın dini sorumluluğunu Kur'an iman ve salih amel olarak özetlemiştir (Demir, 2013) İman; inanç, duygu, düşünce ve değerlerden oluşan bir bütündür. Salih amel ise insanın görünen ve görünmeyen varlık âlemi ile ilişkilerinde ürettiği her türlü, iyi, güzel, doğru ve yararlı davranıştır. Dinin istendik davranışı; batini-kalbi boyutta iman, görünür-zahiri boyutta ise salih ameldir. İnsanın iman merkezinde geliştirdiği bütün ilişkiler salih ameldir. Dini sorumluluğun bir boyutu da imanın karşısı olan küfür, nifak, dalalet ve batıla düşmemek, zulüm, fık, fücur, fesad salih olmayan davranışlardan uzak durmaktır. Dini sorumluluğun diğer bir boyutu ise iyi ve kötü gerçeğinden hareketle “yapmak” ve “yapmamak” üzerine kurulu eylemleri güzelleştirmeye, daha iyisini bulmaya ve yaşamaya açık olmaktır. Kur'an bu geliştirici ve yarışırıcı eylemi “ahsenu'l amel” olarak tanımlamıştır. Salih amelin ve “ahsenu'l amel”in bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik vb. tüm insan ve varlık ilişkilerini kapsadığı göz önüne alındığında dini alandaki erteleme olayının ne kadar kapsamlı olduğu fark edilir. Ayrıca dini alandaki erteleme olayının akademik ve eğitim boyutu da söz konusudur. Kur'an'da inanmanın gereği olan eylem üzerinde sıkça durulur. Salih amel ve iman birbirini tamamlayan kavramlar olarak çoğu yerde birlikte geçer. Dinde kurtuluş ve felah iman ve salih amele bağlanmıştır. İman ve ameli birbirinden ayırmak her durumda eleştirilir. Örneğin Saff Suresi 2 ve 3. ayetlerde Allah mealen şöyle buyurur; “Ey iman edenler, yapmadığımız/yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?” Niçin bir türlü söylüyor, başka türlü yapıyorsunuz? Niçin söylemlerinizle eylemleriniz birbirine uymuyor! Yapmadığımız/yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında sevimsiz, gadabına sebep olacak, tiksinti veren, nefret edilecek bir günahdır.” şeklinde uyarılar yer alır.

Dini alanda ertelemenin mahiyeti

Erteleme din açısından da beşeri ve insani bir durum olarak kabul edilir. Unutmak, yanılmak ve geciktirmek beşeri bir realite olarak görülür. Bireyin içinde bulunduğu koşullara ve gerçekleştirilemeyen davranışın birbirinden farklı durumsal niteliğine bağlı olarak çeşitli düzey ve türde erteleme davranışı ortaya çıkar. Din insanı akıllı, iradeli ve ahlaklı bir varlık olarak gördüğü için yaptığı her eylemden sorumlu tutar. Dini sorumlulukların genelden özele doğru gelişen yapısı içinde her insan kendi şakilesine (ahlakî kişiliği ve karakterine) göre iş üretir (İsra/17/84). Her insan dinin genel ilkelerini kendi özelinde yaşar. Bu durumda erteleme davranışı da her insanın genelden özele kendi şartlarına göre bir mahiyet kazanır. Erteleme davranışı; ilgili olduğu muhatap, konu, zaman, mekân ve sonuçlarına göre hafif veya ağır bir değer kazanır.

Dini erteleme davranışında göz önünde bulundurulması gereken diğer bir konu da dinin emir ve yasaklarındaki hiyerarşik yapıdır. Dinde her davranışın dereceli bir

karşılığı vardır. Helal ve mübah alan dışında, dini alanda yapılması gerekenler; farz, vacip, sünnet, müstehap olarak, yasak olanlar ise; haram, mekruh ve müfsid olarak derecelendirilmiştir. Yine Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden günahların bir kısmı "büyük günah" olarak nitelendirilmiştir. Bu durumda dini alanda ertelenen her iş dindeki önemine göre bir karşılık bulur. Ancak alışkanlıklarla kişiliğin bir parçası haline getirilen ertelemenin sonuçları çok açıktır. Olumlu ve olumsuz alanda her davranış tekrarlanarak alışkanlığa, alışkanlıklar da birbirlerini besleyerek kişiliğe dönüşmektedir. Bu durumda inanan insanlar açısından erteleme eyleminin kişiliğin bir özelliği durumuna gelmesi dini duyarlılık açısından son derece önemlidir. Buna göre dini alanda ertelemeyi "kişisel/kronik erteleme" ve "durumsal erteleme" olarak ayırma yerinde bir ayırım olacaktır. Birey hayatındaki görevlerini başlatmada, sürdürmede ve tamamlamada kronik düzeyde bir geciktirme eğilimi yaşıyorsa bu kişiliğin bir parçası haline gelmiş bir erteleme olarak kabul edilebilir. Dini alanda kişilik özelliği haline gelmiş kronik ertelemelerde yalnızca işi tamamlamama değil aynı zamanda işi yapmayı ağırdan alma ya da işi yapmada oyalanma ve isteksizlik de bulunur (Çakıcı, 2003).

Durumun bir özelliği olarak erteleme davranışında ise kişiler belli durumlar ya da koşullar altında erteleme davranışları sergilerler. Esasında dini sorumlulukları konusunda herhangi bir şekilde çaba göstermeyen insanlarla durumsal erteleme sorunu yaşayan insanları aynı kefeye koymak hatalı olabilir. Çünkü bu tür insanların niyet ve davranışları arasında herhangi bir tutarsızlık yoktur. Kronik erteleme sorunu yaşayan insanların niyetleri ve davranışları arasında büyük bir tutarsızlık vardır. Bu kişiler, sorumluluklarına büyük bir iyi niyet ve cesaretle yaklaşıyor gibi görünseler de bu niyetlerinde uzun bir süre sebat etmek bir yana zamanında eyleme geçmeyi başaramazlar. Bu kişiler, amaçlarına ulaşmak için gerekli çaba ve azmi göstermede aşırı zorlanırlar. Kişisel özellik olarak erteleme, kısaca kişinin yaşamında pek çok alanda yapması gereken işleri zamanında tamamlamaması konusunda alışkanlık boyutunda zorluk çekmesi, kronik ertelemeyi durumsal ertelemeden ayıran bir özelliktir. Kronik erteleme ile durumsal erteleme arasında her zaman bir köprü vardır. İnsanların pek çoğu bu köprüde ortalarda bir yerlerde yer alır (Çam, 2013; Kağan, 2009; Morkoç ve Erdönmez, 2011). Kronik ertelemenin ileri düzeyi olan tembellikte ertelenen görev ve sorumluluklar için kaygı, endişe ve huzursuzluk duyulmaz. Ayrıca tembellerin sorumluluklarını son dakikada da olsa yetiştirme gibi bir niyetleri de yoktur. İsteksiz oldukları için görev ve sorumlulukları yapmama azmindedirler. Yapma zorunlu ise o zaman da kerhen yapılır. Erteleme olgusunda ise iş bir şekilde bitirilir. Hatta erteleyenler sorumluluğu yerine getirme konusunda istekli oldukları için yapılması gereken işler arttıkça güdülenmeleri de artabilir. Erteleme tembelliğe göre bir derece masum sayılabilir. Çünkü niyet ve azim farkı vardır. Ancak tembelliğin de sıkça yapılan ertelemelerden beslendiği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda erteleme ve tembelliğin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış olduğunu söylemek zordur. Bazı durumlarda birbirine geçiş yaşanabilir. Durumsal ertelemelerde erteleyen kişinin, bu davranıştan dolayı rahatsızlık, pişmanlık ve çaresizlik duyması gibi içsel sonuçları olması gerekmektedir (Çakıcı, 2003). Kişinin, erteleme

durumlarında özellikle Allah tarafından değerlendirilme kaygısı yaşadığı ve başarısızlık korkusu hissetmesi imanın varlığına işaret eden bir göstergedir. Erteleyerek yanlış yapan insanın pişman olup üzülmemesi mümkün değildir. Bu duruma Tebuk seferine tembellikleri nedeni ile katılmayan üç sahabe'nin yaşadıkları örnek olarak verilebilir. Bu sahabeler günahlarını itiraf etmişler ve öylesine pişman olmuşlar ki yeryüzü onlara dar gelmiş ve Allah da onları bağışlamıştır (Tevbe, 102).

Dini alandaki erteleme, tembellik, ihmal, gevşeklik ve görev ve sorumlulukları ciddiye almama gibi olumsuz kavramlarla karşılık bulmuştur. Özellikle tembellik boyutuna gelmiş erteleme büyük bir kötülük olarak görülmüştür. Bu nedenle Hz. Peygamber tembelliğin şerrinden ve yol açacağı sonuçlardan dolayı Allah'a sığınmıştır (Buhârî, Deavat: 36). Kur'an'da dini görevlerini tembellik ve ihmal edenler için "fâsık" ve "facir" kelimeleri kullanılır. Söz konusu ihmalin iman-amel ilişkisinde seyreden derecesine göre mümin olmaktan kafir olmaya uzanan bir tehlike söz konusudur. "Fâcir" ve "fâsık"ın nasların çoğunda itaatten uzaklaşmanın nihaî noktası olan "kâfir" anlamına, bazı hadislerde de mümin olmakla birlikte "büyük günah işleyen kimse" mânasına geldiği anlaşılmaktadır (Karadeniz, 2012). Bu iki kavram Mâtürîdî'ye göre mutlak olarak kullanıldığı zaman kâfir anlamına gelir. Bununla birlikte fâsık, verilen emrin dışına çıkmak demektir ve müminin de bazen ilâhî emirlerin dışına çıkması mümkün olduğundan fâsık her zaman kâfirle eş anlamlı kabul edilmez. Zira büyük günah işleyen mümin karşılığında da bu iki kavram kullanılmaktadır. Mâtürîdî, Kur'an'da müminlere emredilen tevbe ve istiğfardan hareketle de müminlerin günahkâr olabileceğini delil olarak zikreder (Mâtürîdî, 2001). Nesefî, Mâtürîdî'nin bu görüşlerine açıklık getirerek fâsık olma durumunu "mutlak fâsık" ve "mümin fâsık" olarak iki kısma ayırmıştır. (Nesefî, 2011). Mutlak fâsık ilâhî emirlere hiçbir noktada itaat etmeyen ve her bakımdan âsi olan kimsedir ki buna kâfir denir. Mümin fâsık ise iman esaslarını tasdik ettiği halde tembellik, gaflet ve şehvet sebebiyle ilâhî buyruklardan birine itaat etmeyen kişi olup sadece bir veya birkaç noktada fâsık içinde bulunur. Bu tür bir itaatsizlik sahibinin imanını yok etmediğinden bu mânadaki fâsık mümindir (Yavuz, 2013). Dini alandaki bu ertelemenin uzanabileceği sonuçlar açısından bu ayırım oldukça önemlidir. Kur'an'da günah ve hatada "ısrar etme" kınanırken (Vâkıa/56/46), ısrarlı olmayan hata veya günahattan sonra bağışlanma kabul edilebilir, tolere edilebilir bir sonuç olarak değerlendirilmektedir (Âli İmran/3/135). Bu durumda günah ve hatada ısrar etme kişisel özellik boyutuna taşınmış erteleme olarak anlaşılabilir. Kur'an bu durumu kalbin manevi işlevini yitirmesi anlamında kalbin mühürlenmesi ve taşlaşması olarak görür (Bakara/2/7,74).

Kişisel özellik olarak erteleme durumu Kur'an'da münafıkların bir özelliği olarak da karşımıza çıkmaktadır. Münafıklar pek çok alanda yapılması gereken işleri erteleme davranışı göstermişlerdir. Kur'an'da tembel kelimesi iki yerde geçmektedir. Her iki ayette geçen tembellik kavramı münafıkların namazı ile ilgili tutumu ile ilgilidir. Kur'an'da, tembelliğin namaz merkezinde münafıklık alameti olarak özellikle vurgulanması çok dikkat çekicidir. Söz konusu ayetler şöyledir;

“Münafıklar güya Allah'ı aldatıyorlar! Oysa Allah onların hilelerini başlarına geçiriyor. Namaza kalktıklarında da onlar üşenerek ve insanlara gösteriş olsun diye kalkarlar; Allah'ı ise pek seyrek hatırlarına getirirler.”(Nisa, 142) *“Onların bağışlarının kabulüne engel olan şey, Allah'ı ve Resulünü inkâr etmiş olmaları, namaza üşenerek kalkmaları ve bağışlarını gönülsüzce yapmalarıdır.”* (Tevbe, 54) Meal yazarları ayette tembellik ve üşenmek anlamına gelen “küselâ” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak; isteksizce, ciddiyetsiz bir şekilde, istemeye istemeye/tembelce, gönülsüzce, tembel tembel karşılıklarını kullanmıştır. Bu durumda tembelliğin temel anlam alanında ciddiyetsizliğin ve isteksizliğin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Şartlarına uygun namaz kılmama ve düzenli kılmama da tembellik ilgili yapılan tefsir yorumları arasında sayılmıştır.(Altafsir, Nisa, 142.ayet) Kur'an'da tembellik en fazla münafıkların özelliği ile örtüşür. Münafıkların kendilerine verilecek sorumluluklardan nasıl sıvışıp kaçtıkları bir ayette şöyle dile getirilir. *“Peygamberin çağırmasını, kendi aranızda bir kısmınızın bir kısmını çağırması gibi saymayın. Allah, sizden bir diğerinizi siper ederek kaçanları gerçekten bilir. Böylece onun emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir fitnenin isabet etmesinden veya onlara acıklı bir azabın çarpmasından sakınsınlar.”* (Nur/24/63) Emek sarf etmeden kazanmayı, savaşmadan ganimet almayı istemeleri de münafıkların Kur'an'dan öğrendiğimiz diğer özellikleridir.

Dini alandaki erteleme sorumluluk bağlamında insanı birçok kavramla karşı karşıya getirir. Erteleme sorumluluk ile ilgili bütün kavramlara zarar verdiği söylenebilir. Her şeyden önce iman sorumluluğu kabul etmektir. Sabır sorumluluktaki direnç ve azimdir. Takva her konudaki sorumluluk bilinci ve kalitesidir. Fiili dua sorumlulukları yerine getirmeyi gerektirir. Tevekkül, emek ve çaba olmaksızın fiili dua gerçekleştirilemez. Cihad Allah için çalışmak ve çaba göstermektir. Değerler uğruna gücünü kullanmak, bireysel, ailevi ve toplumsal cephelerde mücadele etmektir. Erteleme davranışında genellikle boş iş ve davranışlar devreye girer. Boş işlerle meşguliyet ise Kur'an'da kınanmıştır. Kur'an'da boş işlerle meşgul olma ilahi cezaya uğrama nedenleri arasında sayılmıştır (Müddessir/74/45). Tembel insanlar genelde şeytanın kendisine bir iş buyurmasını bekleyen boş işlerin adamıdır. Çünkü hayırlı işleri planlayıp gerçekleştiremeyenlere şeytan boş ve lüzumsuz işler buyurur.

Kur'an boş durmamayı, dolu dolu hayırlı bir hayat geçirmeyi tavsiye eder. *“O halde, bir işten ayrıldığında hemen bir başka işe koyul ve her ne yaparsan yap, daima Rabbine, O'nun rızasına yönel.”* (İnşirah, 7-8) Bu ayetin rehberliği insanı içten dışa canlı, dinamik, enerjik, olumlu ve hareketli bir insan olmaya teşvik eder. Tembellik gücün, kabiliyetlerin ve imkânların israfı, umutsuzluğa ve başarısızlığa açılan bir kapıdır. Yavaş ve ağır çekimde gerçekleşen bir intihar, emanete ihanettir. İnsan hayatına gizli ve derinden kalleşçe sorunlar açan bir hastalıktır. Yaşanılan sorunları çaresizce kabullenmek, zulmü ve haksızlıkları izlemek, olumsuz durumlara karşı duyarsız kalmak, şeytana teslimiyet ve onun ninnisi ile uyumaktır. Allah'a teslimiyet insanı mücadeleye, çalışmaya, mücâhedeye yöneltirken, şeytana teslimiyet olumsuz şartları ve durumları kabullenmeye ve çaresizliğe itmektir.

Tembel insanın dünyası her çeşit günaha açık olduğu gibi, ahlaksızlığa, küfre, fıska, fücra, nifaka da açıktır. Tembel insan, insanlara faydası olmayan, Allah'ın razı olmadığı bir kişidir. Peygamberlerden ve inananlardan çok inanmayan insanların her birinden birçok sıfatlar taşır. Örneğin peygamberlerde bir tembellik yoktur. Peygamber hak yolunda mücadele demektir. Bu durumda tembel insanın tembelliğine göre bir günah yüklendiği çok açıktır. Tembel insanlar yeryüzünde yerine göre şeytanın büyük küçük ve ağır işlerde çalıştırdığı insanlar olduğu söylenebilir. Tembelliği yaygınlaştıranlar, çalışmaya engel olanlar en büyük hayrı engellemiş sayılır. Hayrı engellemek ise inanmayanların bir özelliğidir (Kaf/50/25).

Din, dünya hayatını çalışma yeri ahireti ise ödül yeri olarak görür. İnsanın felaha ve ebedi kurtuluşa ermesini çalışmasına bağlar. Kur'an'a göre dünya hayatı her dakikası ile bir fırsattır. Dünya keyif çatma yeri değil çalışma yeridir. Dünya hayatını oyun, eğlence ve tembellik ile geçirmek gaflettir. Allah'ın insanları yararlanması için potansiyel olarak var ettiği sayısız nimetleri elde etmenin yolu çalışmaktan geçer. "O Allah, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir. Haydi, onun üzerinde yürüyün ve Allah'ın rızından yiye." (Mülk, 67/15) ayetiyle yüce Rabbimiz bu gerçeği dile getirmektedir. Hiçbir nimete çalışmadan ulaşamaz. Allah hiçbir çalışanın emeğini boşa çıkarmaz. "İnsan için ancak çalıştığı vardır" (Necm, 39). "Rableri, onlara şu karşılığı verdi: "Ben, erkek olsun-kadın olsun, sizden hiç-bir çalışanın amelini zâyi etmeyeceğim" (Âl-i İmran 195). Çalışmak peygamberlerin en büyük sünnetlerindenidir. Bütün peygamberler çalışmış, kendi el emekleri ile helal kazanç elde etmişler, asalak olarak yaşamamışlardır. Çobanlık, çiftçilik, demircilik, dokumacılık ve ticaret peygamberlerin edindiği bazı mesleklerdir (Karagöz, 2010). Ahiret için düşünüldüğünde de salih amellerin ertelenmesi ahiretteki nimetlerden mahrum kalmaya hatta ilahi cezaya uğramaya neden olur. Konu ile ilgili bir ayette şöyle buyrulur. "Nihayet onlardan birine ölüm gelince, "Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki, terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım" der. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır." (Mü'minun, 99-100).

Dini alanda erteleme olgusu ile baş etme yolları

Erteleme sorununun çözülmesinin başlangıcı nedeni bulmaktır. Ertelemenin genel nedenleri olsa da bu nedenler kişilere göre değişebilmektedir. Bu nedenle çoğu zaman ertelenmenin sebebi özeldir. Ertelemenin nedenini bulmak, çözüme ulaşmak için önemli bir adımdır. Onun için ertelemenin altında yatan soruna odaklanarak problemin sebebinin belirlemek gerekir. Sorun genellikle sandığınızdan daha küçük de olabilir büyük de olabilir. Ancak çözülemeyecek değildir. Küfür, şirk, nifak ve günahkârlık insanın kaderi değil tercihidir. Ölüm gelip çatmadan yapılacak tövbe ve manevi arınma insan için her zaman hayırlı bir seçenek olarak önündedir (Nisa/4/18). Bu bağlamda dini sorumluluk alanında erteleme olgusu ile baş etme yolları üzerinde durulması yararlı olabilir.

Hemen harekete geçilmelidir

Erteleme davranışında bulunanlar sıklıkla tembellik eden, kendini kontrol etme kabiliyeti olmayan ve rahatına düşkün bireyler olarak görülür (Gül, 2015). Söz konusu nitelikler insanı hareketsizliğe iter. Erteleme eğiliminden kurtulmak için hemen harekete geçmelidir. Küçük de olsa başarılacak işler başarılmalıdır. Başarısızlığa uğrama durumunda olabilecekleri düşünmek ve bunun endişesi ile yaşamak insana bir şey kazandırmaz. Bu anlamda yapılacak işleri son ana bırakma, yapılması gereken işleri yapmaya harcanabilecek olan duygusal enerjimizi tüketir. Biriktirilmiş işlerin altında ezilmek, hayıflanmak veya ümitsizliğe düşmektense hemen işe koyulmak en mantıklı çözümdür. İşin tamamlanma süresi gelinceye kadar yapılmış olan bazı küçük çalışmalar ve gayretler bile bu süreye kadar hiç çalışmamaktan daha olumlu sonuçlar doğurur. Tamamıyla durmuş bir arabayı itmek biraz hareket etmekte olan arabayı itmekten daha zordur (Parıltı, 2003). Yalnızca düşünerek, umarak, bekleyerek hayra ve felaha ulaşamaz. Bir vakit namaz, beş vaktin, bir küçük iyilik büyük iyiliklerin habercisi olabilir. Yürümek değil ayette belirtildiği koşmak gerekir. *Rabbimizin başışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!*"(Âli İmran/3/133).

Doğru zaman yönetimi

Zaman kavramı erteleme davranışını anlamada en temel kavramlardan biridir. Ertelemenin zamanla olan ilişkisi kurulmadan erteleme doğru bir şekilde anlaşılabilir. Çünkü erteleme eğilimi yüksek bireyler zamanı akıllıca kullanmakta, yaşamlarını etkili bir şekilde yönetmekte, bunun doğal bir sonucu olarak da önceliklerini, amaçlarını ve hedeflerini tam olarak belirleyememektedirler (Balkıs, 2006). Asr suresi İslam'da başarı ve kurtuluşu en kısa ve öz şekilde özetler. Burada akıp giden zaman içinde insanın başarılı olabileceğine vurgu yapılmıştır. Çünkü birçok sorumluluk zamanında yapılmadığı zaman anlamını yitirir. Araştırmacılar, erteleme davranışında bulunanların zamanı doğru şekilde algılama kabiliyetinin düşük düzeyde olduğunu, zaman kestirimi ve zaman tasavvurlarının başarısız olduğunu gözlemlemiştir (Gül, 2015). Gerçekten de zaman değeri çok az anlaşılan geri alınamaz bir kaynaktır. Bu nedenledir ki bütün alanlarda başarı ve başarısızlığın arkasında zamanın etkili kullanımı vardır (Morkoç ve Erdönmez, 2011). Bu durum dini alan için de geçerlidir. Çünkü dini alandaki sorumluluklar zaman dalında koparılmayı bekleyen meyveler gibidir. Erken koparırsanız ham olurlar. Geç koparırsanız aşırı yetmişlik ve olgunluktan çürürler. Çünkü zaman insan için özetle hayattır. Zaman asla geri döndürülemez ve hiçbir şey zamanın yerini tutamaz. Zamanı boş yere harcamak hayatı harcamak anlamına gelir. Zamanı harcayan kendini harcamış sayılır. Zaman tuzaklarından biri olan erteleme davranışı dini hayatın akışını ve hedeflerine ulaşmayı engellemekte ya da geciktirmektedir. Dini hayatın birçok alanında, bir işi bugün yerine, başka bir güne ertelemek için gerekçe bulmak zor değildir. Ancak bu gerekçelerin Allah katında geçerli olup olmayacağı önemlidir. İnsanın kendince gerekçeler üretmesi sorunu çözmemektedir. Zamanı yönetmek insanın kendisini, çevresini, sahip olduğu her şeyi yönetmesi anlamına gelir. Zaman yönetimi İslam

bilginlerinin “anın vacibini yaşamak” olarak özetlediği şimdiki zamanın sorumluluklarını yerine getirmekle sağlanabilir. En önemli iş şuandaki iş, en önemli kişi muhatap olduğumuz kişi, en büyük iş şu anda yapılan iştir. Yapılan her küçük iş büyük işlerin bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

Erteleme davranışı gösterenler genelde kendilerine hedef koyma ve bu hedefi gerçekleştirme konusunda zorluk yaşamaktadırlar, bundan dolayı da zamanı kontrol etme konusunda yetersiz kalmaktadırlar (Çeri, Çavuşoğlu ve Gürol, 2015). Erteleme davranışının önlenmesinde ve zamanı etkili kullanmada amaç ve hedef belirleme önemlidir. İnsanın ne istediğini kesin, gerçekçi ve açık bir şekilde belirlemesi gerekir. Amaçlar insanın öncü kuvvetidir. Belirlenen amaçlara ulaştıkça amaçlar da geliştirilebilir. Amaçlar insanların daha fazla çaba göstermelerine, dikkatlerini yoğunlaştırmalarına, gerektiği durumlarda yöntem değişikliği yapmalarına ve kararlı davranmalarına yardım etmektedir. Amaç kuramına göre belirlenen amaçlar yakın, belirgin, orta düzeyde zorlayıcı amaçlar olduğunda, insan yüksek düzeyde güdülenmektedir (Ünal, 2013). Dinin amaçları bu tasnife uygundur. Dinin anlık, günlük, haftalık, aylık, yıllık, ömürlük ve ahretlik amaçları söz konusudur.

Belirlenmiş hedefler doğrultusunda planlama yapmak da zamanı etkin kullanma açısından bir gerekliliktir. Zamanı etkin kullanabilmek için yapılacak en önemli iş zamanın planlanmasıdır. Namaz inanan insan için yalnızca bir ibadet değil aynı zamanda bir zaman planlayıcısıdır. İnsanı manevi yönden şarz ederek hayata hazırlayan bir vakit düzenleyicisidir. Namaz yönetimi zaman yönetimi gibidir. Namazsızlık ile zaman yönetimi arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Namaz insana hem biyolojik hem psikolojik hem de fiziksel zamanı birlikte yaşatır. Namazın hakkını veren zamanın da hakkını vermiş demektir. İnsanı zamanın şerrinden, gecenin şerrinden, yaratılmışların şerrinden ancak dua koruyabilir.

Namazın yanında zaman yönetimi konusunda birtakım tekniklerin kullanılması, günlük çizelgeler tutulması, ajandaların kullanılması, yapılacak işlerin listelenmesi ve günlük, haftalık, aylık, yıllık, ömürlük performans hedefleri gibi etkinlikler önerilmektedir (Kağan, 2009). İbadetler adeta insana zamanın hesabını tutturur. Beş vakit namaz günün hesabı, Cuma namazı haftanın hesabı, zekât malın ve bir yıllık kazancın hesabı, hac ömrün hesabı gibidir. Yapılması planlanmış bu ibadetlere başlamayı veya tamamlamayı geciktirdiğimizde erteleme davranışında bulunmuş oluruz. Herhangi bir zamanda üretilmeyi bekleyen binlerce değer vardır. İnsan zamanı hayırlı işler için potansiyel bir kaynak olarak görmeli, karşılaşmalarını, ilişkilerini fırsata dönüştürmelidir. İbadetler günlük planlanan hayatın düzenlenmiş listeler ve bir takvim gibidir. İnsan hayır işleri ile zamanı biriktirir, bereketlendirir ve çoğaltır. Dini sorumluluklar planlanırken en önemli olandan önemsizlere göre sıralanır. İman sorumluluğu ve şirketten kaçınma ilk sırada, büyük günahlardan ve haramlardan kaçınma ve farzları yerine getirme ikinci sırada, diğer konular ise üçüncü sıradadır. Dini alanda planlı yaşamak; Allah'ın tavsiye ettiği zaman planını hiç kimsenin bozmasına müsaade etmemektir. İçinde ölüm hakikati olmayan bir planlama zamanı

yönetemez. Çünkü her iş sonucuna göre değer kazanır. İnsan amellerinin sonucu meçhul değildir. Bütün ameller Allah'a döneceği için Allah hesaba katılmadan hiçbir plan yapılamaz ve görev tanımlanamaz. Ne yapabilirim, neyi başarabilirim gücüm neye yeter soruları bu büyük hesap duyarlılığı ile sorulması gerekir. Allah'ın da sizin hakkınızda bir planı olduğu inancı ile planlar yapılmalıdır. *“Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» der, o da hemen oluverir.”* (Bakara, 117) Allah ile birlikte onun rızası ile geçirilmiş zaman ihya edilmiş diriltilmiş zamanlardır. Bunun için şehitlere zaman işlemez. Allah'ın razı olduğu vakitlerde bütün saatler durur. Nefisler, nefsin istekleri ölür; fakat ruh ve istekleri ölmez.

Özdenetim

Araştırmalar, erteleme davranışı ile kendi kendine kontrol arasında direk bağlantılar olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda kişinin seçme hakkını doğru kullanması durumunda erteleme davranışında önemli azalmaların olduğu vurgulanmaktadır (Bulut, 2014). Dini anlamda özdenetim, kişinin istekleri ile dinin hakikatleri arasında uyum sağlaması ve kendini bu uyuma göre değiştirme ve uyarılma kapasitesi olarak değerlendirilebilir. Dini alanda kendini düzenleme davranışında istekler ile bu isteklerin özdenetim ile yönetilmesi arasında dinamik bir etkileşim vardır. Bu anlamda heva kaynaklı dürtüsel öncüller, özdenetimi düşük olan bireylerde davranışa dönüşürken, özdenetimi yüksek olan bireylerde davranışa dönüşmez. İnanan birey özdenetim sayesinde içinden gelen ilahi uyumu bozacak aşırı olumsuz istek ve tepkileri bastırır. İstenmeyen davranışsal eğilimleri helal yollarla gidermeye çalışır. Arzularını helal ve haram ayırımında düzenlemeye çalışır. Bu anlamda özdenetim beşeri duygu, düşünce ve davranış üzerinde kontrol sergileme gücü ve yönetme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Özdenetim başarısızlığı ise, olumlu karar alma ve ideal hedef ve değerlerle tutarlı biçimde harekete geçme yetersizliği olarak tanımlanabilir. Özdenetim sağlama konusunda insanların kullandıkları iç konuşmaların dürtüleri denetim altına almaya ve önemli hedeflerin peşinden gitmeye yardımcı olduğu belirtilmektedir. Gelişim psikoloğu Vygotsky içsel sesin esasen öz düzenleyici olduğunu ve bu sesin, eylemleri denetlemeye yardımcı olma amacına hizmet ettiğini öne sürmektedir (Duyan, Gülden, & Gelbal, 2012). İnanan insanda bu ses meleklerin ve imanın sesi olarak değerlendirilebilir. *“Melek, insanı iyilik işlemeye yönlendirir. Kim içinden iyiliğe yönelten bir ses duyarsa bilsin ki bu meleğin sesidir...”* (Tirmizi, Tefsir, 3.)

Gelecek zaman algısı

Bireylerin gelecek zamanla ilgili hedeflerinin uzaklığı, hedeflere verdiği önem ve şimdiki zamanda bu hedefi gerçekleştirmek için yaptığı davranışlar, gelecek zaman algısı kavramıyla açıklanmaktadır. Gelecek zaman algısı, bireyin yakın veya uzak geleceğinde ulaşmak istediği amaçların şimdiki zamandaki eylemleri üzerindeki etkisi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise gelecek zaman algısını bireyin

zihninde yer alan olayların zamansal olarak yapılandırılması olarak tanımlanmaktadır. Tanımlara göre, gelecek zaman algısının; bireyin kendisine gelecekte ulaşmak istediği yakın veya uzak hedefler belirlemesi, bu hedeflere gösterilen ilgi ve bu ilgiye bağlı olarak şimdiki zamanda hedefler doğrultusunda gösterdiği çaba olduğu sonucuna varılabilir (Avcı, 2008). Bireyin, gelecekle ilgili beklentileri, onun şimdiki zamandaki duygu durumlarına ve eylemlerine etki etmektedir. Zaman algısı bireyin şimdiki zamanda var olan psikolojik geçmiş ve gelecekle ilgili toptan bakışı olarak tanımlanmıştır. Zaman algısı; bireyin gelecekteki hedeflerinin şimdiki davranışları üzerindeki etkisi olurken, zaman tutumu; bireyin geleceğe yönelik pozitif veya negatif bakışı veya tutumu, zaman uyumu ise, bireyin geçmiş, şimdi ve gelecek zaman istikametlerinden birisini diğerlerine göre yeğleme ve üstün tutma derecesi olarak tanımlanmıştır (Avcı, 2008). Gelecek zaman algısının psikolojik zamanla ilgili olması nedeniyle, bireyler arasında geleceğe yönelik zamansal algılamalarda farklılıklar bulunmaktadır. Bazı bireyler takvimsel olarak çok uzak zamanı düşünüp onunla ilgili plan yapabilirken bazıları da sadece kısa zaman uzaklığı ile ilgili plan yapmaktadır. Bu algılama farkından dolayı uzun gelecek zaman algısına sahip bireyler, gelecekleri için daha fazla sayıda hedefe sahip olurlar ve daha uzun süreli plan yapabilirler (Avcı, 2008). Husman'a göre, gelecek zaman algısının değer, genişlik, bağlılık, hız ve algılanan araçsallık üzere olmak beş boyutu bulunmaktadır. Bu bağlamda değer, bireyin yakın veya uzak gelecekte ulaşmak istediği hedeflere verdiği değeri ifade etmektedir. Bireyin hedefe verdiği değer ne kadar yüksek olursa, şimdiki zamanda o hedefe ulaşmak için harcadığı çaba o kadar fazla olur. Birey hedeflerine ne kadar çok değer verirse, bu hedeflere ulaştıracak görevlere de o kadar sıkı bağlanmaktadır. Bireylerin sahip olduğu gelecek zaman algısının uzunluğu onların hedefe atfettikleri değer ile ilişkilidir. Yani, hedefe atfedilen değer ne kadar yüksekse, gelecek zaman algısı da o kadar yüksek olmaktadır (Avcı, 2008). Gelecek zamanla ilgili kavramlardan “genişlik” ise, bireyin ne kadar uzak geleceğe yönelik hedef belirlediğine ilişkin boyuttur. Uzun gelecek zaman algısına sahip bireyler, kısa gelecek zaman algısına sahip olanlara göre daha uzak zamana yönelik hedefler belirlemektedirler. Uzak gelecek zaman algısına sahip bireyler hedefi ortaya koyduktan sonra, koyduğu hedefi için daha fazla gayret göstermektedir. Eğer bir kişinin hedefleri alıştığı zaman aralığında ise; bu hedeflere ulaşmak ona daha kolay gelir, hedefler onun için daha nettir ve daha önemli olarak algılar. Bir kişinin alıştığı zaman aralığı ne kadar genişse, o kişiye uzak hedefleri o kadar kısa ve önemli görünür. Bu algılamaların sonucu olarak, alıştığı zaman aralığı geniş olan bireylerde, hedefe ulaşma sürecinde, bıkkınlık, boş verme, motivasyonun azalması gibi sorunlar görülmez (Avcı, 2008). “Bağlılık” ise, bireyin şimdiki eylemleriyle gelecek hedefleri arasında ilişki kurması olarak tanımlanmaktadır. Kurulan bu ilişki sayesinde şimdiki eylemlere daha fazla değer verilmekte ve bu eylemler hedeflere ulaştırma yönünde araçsal olarak algılanmaktadır. Tüm şartlar eşitse, uzun gelecek zaman algısına sahip bireyler, şimdiki eylemlerle, gelecek hedefleri arasında daha iyi bağ kurmaktadır (Avcı, 2008). Gelecek zaman kavramlarından “hız” da bireyin zamanın geçme hızı ile ilgili algısıdır. Birey uzun gelecek zaman algısına sahipse, gelecekteki hedeflerine

ulaşma yönünde plan yapar ve planı doğrultusunda hedefine ulaşmaya çalışır. Hedefe ulaşmak için gereken sürede, bireyin adım adım sürekli çalışması gerekmektedir. Hedefi doğrultusunda sürekli olarak çalışan bir kişi, işini son ana bırakmamış olacağından zaman konusunda şikâyeti olmaz. İşini son ana bırakan bir kişi için ise, zaman çok hızlı geçmiştir ve işi bitirmek için az zamanı kalmıştır. Araçsallık, şimdiki zamanda yapılan eylemlerin sonuçlarının gelecekteki hedeflere ulaştırma açısından önemi olarak tanımlanmaktadır. Birey, amaçlı eylemlerde bulunmaktadır. Bu amaçların veya hedeflerin uzaklığı ise kişisel özelliğe göre kısa veya uzun olabilmektedir. Hedefe ulaşma sürecinde ihtiyaç duyulan yüksek motivasyon ise, şimdiki zamanda yapılan eylemler, uzak hedefe ulaştırma açısından yararlı olarak algılandığında oluşur. Uzak hedef ve şimdiki eylem arasındaki ilişki "araçsallık" olarak adlandırılmaktadır. Araçsallık, bireyin gelecekteki hedeflerine ulaşmasını sağlayan şimdiki görevleriyle ilgilenmesi için gerek duyduğu bir yetenektir (Avcı, 2008).

İnsan geleceğe ilişkin sorular sorar. İnsanın gelecek perspektifi onu harekete geçirir. Şu anda hayatımı bu şekilde geçirirsem beş yıl sonra, on yıl sonra ne olur? İnanan bir insanın gelecek tasavvuru dünya hayatı ile sınırlı değildir. Hayat bir bütün olarak değerlendirildiğinde misak, anne rahmi, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık, ölüm, yeniden diriliş ve ebedi hayat olarak gerçekleşir. İnanan insan tüm bu hayat formlarını birlikte düşünerek ertelemenin kendisi ve sevdikleri için nasıl bir etki oluşturacağını hesap eder. Dinin insana kazandırdığı zaman perspektifinden daha uzun, daha etkili ve daha doyurucu ve davranışı besleyici, geliştirici başka bir zaman tasavvuru yoktur.

Arzuların ertelenmesi

İşlerini son ana erteleyenler, önceliği bulunan işlerden kaçmanın bir yolu olarak hoşlarına giden bazı zaman öldürücü aktivitelere başvururlar. İşlerini son ana erteleyen birçok insan bunu hoş olmayan, zor veya sıkıcı işlerden kaçmak için yapar (Parıltı, 2003). Bütün bu boş ve çekici işleri terk edebilme arzuları erteleme ile ilgilidir. Arzuları erteleme bireyin uzak fakat daha fazla istenen bir hedef için anlık küçük doyumlarını, istek ve arzularını erteleme eylemi olarak tanımlanmıştır. Arzu ve isteklerin ertelenmesi insanın insanlaşma, olgunlaşma ve sorumluluk üstlenmesi süreci ile ilgilidir. Çünkü arzuların ertelenmesi düşüncesi diğer hiçbir canlıda bulunmayan yalnızca insanda bulunan kazanç ve zarar algısına dayanır. Şimdiki kazanç ile gelecekteki kazancı karşılaştırabilme şuuru yalnızca insanda bulunur. İnsanların başardığı birçok büyük işin arkasında anlık arzuların ertelenmesi konusunda başarılı duruş vardır.

Arzuların bir kısmını ertelemekle dini sorumlulukları yerine getirmek arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Dini alanda iradeyi kullanmanın anlamı; anlık hazları, oyunu, eğlenceyi ve boş işleri erteleme becerisidir. İslam dini Budizm veya Hinduizm gibi bazı dinlerde olduğu gibi insanın bedensel ihtiyaçlarını tümüyle görmezden gelmez. İnsanı fitratı ve doğal ihtiyaçları doğrultusunda eğitir. Ancak

ihtiyaçların karşılanması konusunda belli sınırlar getirir. Bu sınırların gerekliliği insan aklı ile de onaylanır. İnsanın iyi bir Müslüman olması kendi arzuları ile Allah'ın iradesini birleştirmesinden geçer. Kur'an'a göre isteklerini Allah'ın istekleri birleştirenler kurtuluşa erebilir.

Bireyin dıştan gelen ve onun hedefinden sapmasına yol açabilecek uyarılara karşı kullandığı irade süreci “aceleci” ve “sağduyulu” sistem yapısı olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. İnsanın sağduyuya, fitrata dayalı bilişsel sistemi, düşünceli, mantıklı, yavaş, yanıtın geç verildiği, strese dayanıklı ve birey tarafından kontrol edilen boyuttur. Heva kaynaklı aceleci duyuşsal sistemi ise düşünmeyen, hızlı, anlık yanıt veren, stres tarafından kontrol edilen ve uyarın kontrollüdür. Aceleci sistem, dıştan gelen ve bireyi ulaşmak istediği hedefinden uzaklaştıran cezb edici uyarılara hemen yanıt vermeyi düşünürken; sağduyulu sistem, mantıklı ve ileri görüşlü yapısıyla aceleci sistemin bu isteğini dengeler. Bu sayede insanın belirlediği hedefler korunarak güvenli hale gelir ve düşünel ve duyuşsal gerilimler azalır. Bireyin hedefe yönelimi, zamanla ve anlık olarak belirlenir ve bireyin beklentileri ile başkalarının deneyimlerinden etkilenir. Hedefi izleme ise bir süreçtir. Bu süreçte bireyi hedefinden vazgeçirecek birtakım çekici alternatifler, cazip öneriler ve ilgi çekici uğraşlar karşısına çıkacaktır. Bu alternatifler karşısındaki başarı sağduyulu sistem stratejilerini harekete geçirme yoluyla gerçekleştirilebilir. Şeytan, nefis ve heva sürekli yeni vesveseler icad edeceklerdir. İşte dini alanda arzuların ertelenmesi bireyin zamansal olarak uzak fakat daha önemli ve değerli olanı anlık zevklere tercih edebilmesidir. Başka bir ifade ile Allah'ın kendisi için vadettiği ödül, hedef ve amaçlar için anlık olarak yaşayabileceği isteklerini, arzularını ve zevklerini ertelemesidir (Avcı, 2008).

Aşırıya kaçmayan eğlence

Çağdaş sosyal psikolojide her şeyden önce bir heyecan hali olarak değerlendirilen eğlencenin insanın mâsum haz arayışına cevap verdiği, monotonluğu durdurarak hayatına yenilikler getirdiği, uyumsuzluk, karmaşıklık, beklenilmezlik, düzensizlik gibi özellikleri sayesinde organizmayı optimal olarak uyanık tuttuğu, verimliliği artırdığı, sosyal kaynaşma ve dayanışmanın gelişmesine katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Eğlence bazı İslâm âlimlerince de olumlu yönleriyle değerlendirilmiş ve aşırılığa kaçmamak şartıyla insanın çalışma, ibadet etme türünden aslı ve ciddi görevlerini daha güzel yapmasına yardımcı bir faaliyet olarak düşünülmüştür. Gazzâlî oyunun kalbi rahatlatacağını, ağırlık ve sıkıntıyı gidereceğini söylemiştir. Ona göre gönül ağırlaştığı zaman körleşir, tembelleşir ve işlevini kaybeder. Gönül yatıştırılarak huzura kavuşturulması ise yeniden harekete geçmesini sağlar. Meselâ haftanın her günü devamlı iş yapmak, ders çalışmak insanı yorar ve bıktırır; fakat arada yapılacak bir tatil yapılan işe karşı yeniden şevk verir. Devamlı yapılan, iş veya ibadet de kişiyi usandırarak tembelliğe sevk edebilir. Oysa arada dinlenme ve farklı hobilerle uğraşma insanın neşe ve azmini artırır. Bu sebeple oyun ve eğlence insanın çok ağır ve ciddi işleri başarmasına yardımcı olabilir. Gazzâlî eğlenceyi erteleme, yorgunluk ve tembellik hastalığına karşı kalbin devası olarak görmektedir. Ne var ki

bu eğlence ölçülü, sınırlı ve mubah olmalıdır. Hastalıkları tedavi eden ilaçların fazlası gibi oyun ve eğlencelerin de fazlası zararlıdır. Ona göre ölçüye uyularak yapılan eğlenceler asıl ibadetlerin ifası için bedene sağlık, afiyet ve dinçlik kazandırırken ruha da sevinç ve şevk sağlayacağından nâfile ibadet hükmündedir (Bozkurt, 2013). Ne var ki, dinlenmek ile tembellik birbirine karıştırılan iki kavramdır. Dinlenmek ve eğlenmek bir işi sonuçlandırdıktan sonra kişinin hak ettiği bir ödül olarak değerlendirilmelidir. Tembel insan dinlenme ve eğlenme hakkını önemli işlerini terk etmek ve ertelemekle kaybetmiştir.

Olumlu mükemmeliyetçilik

Mükemmeliyetçilik, bireyin yüksek standartlara ulaşma arzusu ve bu standartlar üzerinden performansın değerlendirmesi sonucunda kendini yetersiz bulması veya olumsuz eleştirme eğilimidir (Bulut, 2014). Mükemmeliyetçi kişiler kendileri için gerçekçi olmayan standartlar belirler, ulaşılması imkânsız olan bu standartlara takıntılı bir şekilde ulaşmak için çaba gösterirler ve kendilerini ortaya çıkan sonuçlara göre değerlendirirler. Mükemmeliyetçiler için ortaya koydukları performans mükemmel ya da kusursuz olmalıdır. Yapılan her hata başarısızlık anlamına gelir. Gerçeğe uymayan standartlar belirleme, hatalara karşı algıda seçicilik yapma, ya hep ya hiç düşünce tarzını benimseme mükemmeliyetçilerin kendine yönelik düşünce kalıplarından birkaçıdır (Büyükbayraktar, 2011; Hamarta, 2009). Bazı düşünürler işlerini son ana erteleyen bireylerin bir kısmının mükemmeliyetçi olduklarını ve genellikle bunun farkında olmadıklarını ileri sürmektedirler. Bu kişiler yeterince iyi olduklarını kanıtlamaya çalışırken, değerli ve önemli hedeflerine ulaşmada hiçbir sorunla karşılaşmayacaklarını düşünerek imkânsız başarıya çalışırlar. Genellikle önlerine gerçekçi olmayan istekler koyar ve bunlara ulaşamadıklarında kendilerini bunların altında ezilmiş hissederler. Daha sonra cesaretleri kırılır ve son ana erteleyerek isteklerinden geri çekilirler. Bu kişiler genellikle kendinden çok daha fazlasını beklerler. Mükemmeliyetçiler yapılacak işi kusursuz yapma düşüncesi ile hareket ettiklerinde birçok işi zamanında bitiremezler. Mükemmeliyetçiler olayların karmaşık olabileceğini ve doğru ile yanlış arasında pek çok derece olabileceğini düşünmeden, olayları sadece siyah-beyaz, doğru-yanlış görme eğilimindedir. Başkalarının davranışlarıyla ilgili düşüncelere genellikle öfke eşlik ederken kişinin kendisiyle ilgili bu tip düşüncelerine kaygı, depresyon ve yetersizlik hisleri eşlik etmektedir (Büyükbayraktar, 2011).

Aslında bireyin ulaşabileceği mantıklı bir hedefe ulaşmak için mevcut performansını yükseltmek üzere kendisine standartlar belirlemesinin faydalı yönleri de yok değildir. Kişinin kendine yüksek standartlar belirlemesi ve bunlara ulaşmak için belli bir düzen içerisinde çalışması kişiyi başarıya ulaştıran olumlu bir faktör de olabilir (Altun ve Yazıcı, 2010). Bu anlamda mükemmeliyetçilik literatürde "olumlu" "olumsuz", "sağlıklı-sağlıksız", "normal-nevrotik", "uyumlu-uyumsuz", "negatif, pozitif", başlıkları altında incelenmiştir. Mükemmeliyetçi kişiler dini sorumluluk alanında da benzer davranışlar gösterdiği rahatlıkla söylenebilir. Çünkü bu alanlar farklı olsa da bir kişilik tutumudur.

Olumlu mükemmeliyetçiler;

- Hep daha iyisini yapmak için kendi sınırlarını zorlarlar.
- Konulara hâkim olmak düşüncesiyle hazırlıklı olmaya itina gösterirler.
- Çok dikkatlidirler, gelecek planlarını iyi hazırlarlar ve ele aldıkları işleri, planlarına sadık kalarak mükemmel yapmak isterler.
- Çalışmadan ve netice almadan dinlenmek onlar için haramdır.
- İşlerini iyi organize ederler, eşyalarını ve etraflarını temiz tutarlar.
- Daha gerçekçi standartlara sahiptirler ve bunlara erişmeye çabalarlar.
- Yapmayı seçtikleri ne ise onu daha iyi yapmaya ve mükemmel olmasına gayret ederler.
- Yaptıkları işlerden hem tatmin olur hem de haz alırlar.
- Kendilerine duruma göre değişebilen, erişilebilir standartlar koyarlar.
- Başarı için uğraşırlar, işleri doğru biçimde yapmaya odaklanırlar.
- Sakindirler ve dikkatlice eylemde bulunurlar, kendilerinin performansla eşdeğer görmez ondan bağımsız olduğunu hissederler.
- İşlerini zamanında bitirirler, pozitif geri bildirim ve ödülleri elde etmeye yönelik isteğe sahiptirler, toplumun iyileşmesi için belli hedefleri gözetirler.
- Başarısızlık ve hayal kırıklıklarının ardından çabalarını yenileyebilirler, dengeli düşünebilirler, mükemmelleşme istekleri vardır, eylemler hakkında akılcı kesinliğe sahiptirler.
- Kendilerinden koşulların izin verdiği oranda mükemmellik beklentileri de onların hatalara karşı esneklik payını artırabilmektedir.
- Elde ettikleri başarıların ardından kendilerine dönük olumlu çıkarımlar yapabildikleri gibi herhangi bir başarısızlık durumunda bunu kabul edilebilirler.
- Beklentilerini duruma göre ayarlarlar.
- Mükemmeliyetçi davranışlar pozitif pekiştireç olarak görev yapar.
- Yüksek ancak mantıklı amaç ve standartlar belirler.
- Çok fazla çaba sarf ederek, kendilerini tatmin edecek bir sonuç elde etmeye çalışırlar.
- Zayıflıklarının ve sınırlarının farkındadırlar ve kendilerini oldukları gibi kabul ederler.
- Daha esnek, daha heyecanlı, duygusal anlamda daha güçlüdür ve amaçlarına odaklanarak yaptığı işleri en doğru şekilde yapmanın yollarını ararlar.

Olumsuz mükemmeliyetçiler;

- Erişilmez amaçlar peşinde koşarlar ve hiçbir zaman tatmin olmazlar.
- Hataları aşırı derecede abartır, kendi eylemlerinden şüphe ederler.
- Kendilerini engellerler, baskı hissederler ve endişe duyarlar.
- Çalışmalardan haz almazlar.
- Esnek olmayan yüksek standartlara sahiptirler, gerçekçi olmayan ya da akıl dışı standartları vardır.

- Görevlere yönelik sinirlilik ve kaygı duyarlar, performansları ve standartları arasında büyük farklar yaşarlar.
- Kendilerini performansa bağlı olarak değerlendirirler.
- Hatalara karşı tahammülleri yoktur (Büyükbayraktar, 2011).
- Çabalarını hiçbir zaman yeterli görmezler ve bir iş ya da davranıştan kaçınma veya erteleme davranışı gösterirler.
- Mükemmeliyetçi davranışlar negatif pekiştireç olarak görev yapar (Büyükbayraktar, 2011).
- Mantıklı olamayan amaç ve standartlar belirler (Altun ve Yazıcı, 2010; Büyükbayraktar, 2011).
- Yaptıkları işin yeterince iyi olmadığını düşünerek yaptıklarından hiçbir zaman tatmin olamazlar.
- Asla memnuniyet duygusu hissedemezler çünkü onların gözünde hiçbir şey yeterince iyi değildir.
- Kapasitelerinin çok üzerinde hedefler belirlemeleri benlik saygılarının düşmesine neden olur.
- Aşırı yoğun ve dikkatli davranışlara sahip olmalarına rağmen bir göreve başlamadan önce çok fazla endişelenip duygusal olarak çökkünlük yaşarlar (Altun ve Yazıcı, 2010).

Allah'a karşı mükemmel kulluktan söz edilemeyeceği gibi hiçbir insan da mükemmel değildir. İnsanın fiil ve davranışları da geliştirilmeye açık olduğu için mükemmel olamazlar. Ancak niyet, gayret ve azim mükemmel veya mükemmel yakın olabilir. Önemli olan hak ve hakikat yolunda bütün gücüyle çaba göstermek ve yorulmaktır. Gayret insandan başarı Allah'tandır. Hiçbir hayırlı iş yoktur ki Allah bir ucundan destek vermiş olmasın. Bu destek de ancak layık olanlara, layık oldukları kadar verilir.

Olumlu benlik algısı-özsayıgı-özyeterlik

Benlik kavramının bireyin kendisine ilişkin tanımlarda kullandığı tüm şeyleri içerdiğini belirtilmektedir. Algılanan benliğin benlik kavramıyla aynı olduğunu belirten yazarlar, algılanan benliğin kişinin yeteneklerine, özelliklerine ve becerilerine ilişkin nesnel görüşlerini içerdiğini belirtmektedir. İdeal benlik ise bireyin olmayı hayal ettiği ben'i temsil eder. Kişinin algıladığı benliği ile ideal benliği uyumlu olduğunda kişinin özsayıgısının olumlu olacağı belirtilmektedir. İdeal benlik ile algılanan benlik arasındaki uyumsuzluğun ise özsayıgıya ilişkin sorunlara neden olduğu belirtilmektedir (Çakıcı, 2003).

Benlik saygısının genel kabul görmüş bir tanımı yoktur, ne var ki benlik saygısı; kişisel değer, özgüven, kişisel sorumluluk, kavramlarının toplamına bağlı olarak kişinin kendine karşı takındığı tavır olarak tanımlanmaktadır. Benlik saygısı bireyin kendisini değerli biri olarak algılama düzeyini ifade eder. Bazı araştırmacılara göre, benlik saygısı dört kaynaktan gelişir. Bu kaynakların ilki anne, baba, doğum yeri, ırk veya cinsiyet gibi bireyin seçme şansını olmayan kader diyebileceğimiz kaynaktır.

İkinci kaynak, aile veya yaşamın ilk devrelerinde önemli olan yakın akraba ve yetişkinlerdir. Benlik saygısının üçüncü kaynağı da yaşam deneyimleridir. Hayat boyunca kazanılan başarılar ve başarısızlıklar bir araya gelerek kişinin kendisine ilişkin neler hissettiğini etkiler. Dördüncü kaynak ise ilk üç kaynağın nasıl algılandığı ile ilgilidir. Son olarak dile getirilen algı, benlik saygısının en önemli kaynağıdır. İnsan davranışlarının çoğunu belirleyen temel etkenler, kendisi için neler hissettiği ve kendisine karşı nasıl bir tutum geliştirdiği ile ilgilidir. İnsan kendisine biraz daha fazla olumlu tutum geliştirebilse ve özen gösterebilse, düzinelerce olumsuz davranışının kendiliğinden değişeceği fark edilir (Gül, 2015).

Özsaygı kavramı hem psikolojik araştırmalar hem de eğitim araştırmaları içinde önemli bir yere sahiptir. Erteleme ile ilgili yapılan çalışmalarda erteleme konusu özsaygı ile ilişkilendirilmektedir. Özsaygı kişinin benliğine ilişkin olumlu ya da olumsuz tutumu olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendine ilişkin benlik değeri, bir başka ifadeyle kendisini ne kadar değerli gördüğüne ilişkin genel duygusu olarak açıklanabilir. Kendine saygı duyan ve kendini değerli hissedene birey kendini başkalarından daha iyi görmez. Kendini çok kötü olarak da algılamaz. Kendisini mükemmel olmak ihtiyacında da hissetmez. Kendi sınırlıklarının farkında olarak kendini geliştirmek ve ilerlemek ister. Buna karşın düşük özsaygı düzeyine sahip bireyler, kendisini hor görür, kendinden memnun değildir, bir anlamda kendini reddeder (Çakıcı, 2003; Duru ve Balkıs, 2014).

Birçok çalışma düşük düzeyde benlik saygısının, erteleme davranışıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Klinik uzmanları, erteleme davranışı gösterenlerde düşük özdeğer algısı gözlemlemiştir. Önemli bazı araştırmalar da erteleme davranışında bulunanların bir şeyi iyi yapmayı hak etmediği inancıyla hareket ettiklerini ve düşük özsaygıya sahip kişilerin stres ve başarısız olma korkusu ile daha az etkili bir şekilde çalıştığını ortaya koymuştur (Gül, 2015). Olumlu benlik algısı dini erteleme davranışının anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Din insanların hem kendi gözünde hem de başkalarının gözünde değerli olduğu duygusunu korumak ve sürdürmek için birçok açıklama, öğüt ve bilgi içerir. Benlik değeri kişinin kendi yeteneğine ilişkin hem kendisinin hem de başkalarının algısı tarafından belirlenmektedir. Bu algının da temelde kişinin elde ettiği başarılarla bağlı olduğu belirtilmektedir (Çakıcı, 2003). Din insanı yaratılmışların en şerefli olarak görür. Onun “ahsen-i takvim” üzere yaratıldığını belirtir. İnsanın özsaygısını kendi tercihleri ile koruyabileceğini belirtir. Allah katında her insan değerlidir. Olumsuz dünyanın elemanı olmaktan vazgeçer geçmez her insan Allah’ın himayesine girer. Hiçbir günah veya kötülük insana yapışık değildir. Tövbe eden bir insan hem kendi gözünde hem insanların gözünde hem de Allah katında saygınlık kazanır.

Yapılan araştırmalar erteleme davranışının sergilenmesinde önemli etkenlerden birinin de özyeterlik olduğunu ortaya koymuştur. Özyeterlik, ertelemeci kişilerin kendilik kavramlarını ve benlik sunumlarını negatif yönde etkilediği bilinmektedir. Ertelemeci kişiler çoğu zaman bir işi bitirme becerilerinden kuşku duyarlar ve işe

başlamayı bu nedenle geciktirirler. Özyeterlik, bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize etmesi ve başarı ile tamamlaması konusunda kendi kapasitesine duyduğu inançtır. Bireylerin belirli eylemleri yapmak veya özel bazı işleri başarmak için, kendi yeteneklerine duydukları güven düzeyleri özyeterlik olarak tanımlanmıştır. Özyeterlik, kişinin yetenekleriyle ilgili inancına dayanır ve kişinin amaçlarına ulaşması için gerekli olan bir davranışı düzenlemek ve ortaya koyabilmek için gereklidir. Özyeterlik inancı davranış değişikliği meydana getirmede önemli bir belirleyicidir. Düşük özyeterlik inancı davranıştan kaçmaya neden olabilirken buna karşılık yüksek özyeterlik inancı bir davranışı başlatmada ve devam ettirmede itici bir güce sahiptir. İnsanların özyeterlik inançları bir etkinlik için ne kadar çok çaba göstereceklerini, karşılaşılan zorluklara ne kadar süre kararlılık göstereceklerini ve elverişsiz koşullarda nasıl esnek olabileceklerini belirlemeyi sağlarlar. Özyeterlik ne kadar yüksekse gösterilen çaba, sebat ve esneklik de o kadar fazla olur.

Bandura insanın, yaptıkları ile istenen sonuçları üretebileceğine inanmadıkça, o işi yapma güdüsünün az olacağını ifade ederek özyeterliğin önemini vurgulamıştır. Özyeterlik bireyin becerilerinin bir fonksiyonu olmaktan öte bireyin becerisini kullanarak yapabildiklerine ilişkin yargılarının bir bütünüdür. Diğer bir deyişle özyeterlik bireyin, farklı durumlara baş etme ve bir etkinliği başarıya yeteneği ile kendi kapasitesine ilişkin algılayışıdır. Kendi kapasitelerine güvenen insanlar zor görevleri uzak durulması gereken tehditler olarak algılamak yerine kendi gelişimlerine katkıda bulunan bir mücadele olarak ele alabilirler. Kendilerine zorlu amaçlar belirleyip, bu amaçlara ulaşmak için yüksek düzeyde bağlılıklarını sürdürebilirler. Başarısızlıkla karşılaştıklarında çabalarını arttırıp güçlendirebilirler ve hemen özyeterlik inançlarını geri kazanabilirler. Başarısızlıklarını başkalarına değil kendi yetersiz çabalarına, eksik bilgilerine ve becerilerine bağlama eğilimindedirler. Olayları kontrol edebileceklerine dair inançla yaşadıkları durumları yönetebilirler (Çelik ve Odacı, 2015; Ünal, 2013).

Bandura, özyeterlik inancının gelişmesinde dört bilgi kaynağının olduğunu belirtmektedir. İlki bireyin performans ve başarılarıdır. Bireylerin yaşantılarının sonucunda elde ettikleri bilgilere bağlı olarak kişisel başarıları ile ilgili görüşüdür. Bireyler yaşantıları esnasında görevlerini gerçekleştirmekte başarılı olurlarsa, özyeterlik inancı yükselmekte, görevlerini yerine getirmekte başarısız olduklarında ise özyeterlik inançları düşmektedir. Bu durum daha sonra yerine getirecekleri görevlerdeki başarı derecesini etkilemektedir. İkincisi, diğer insanlarla ilgili gözlem ve dolaylı yaşantılarıdır. Bireyler kendi davranışlarının yanı sıra başkalarının davranışlarını da gözlemleyerek, onların başarısı ya da başarısızlığına bağlı olarak, özyeterlik inancını geliştirebilirler. Aynı iş için başkalarının az veya çok başarılı bulunması kendisinin o konudaki başarısını ortaya koyacağı için öz yeterliğini olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Üçüncü kaynak ise sosyal onaydır. Başkalarının, bireylerin bir işi yapıp yapamayacağına dair görüş, nasihat, teşvik ve onayları kişilerin o görevi gerçekleştirmesine dair özyeterlik inancı üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yapmaktadır. Son olarak fiziksel ve duygusal durumlar da bireyin özyeterliğini

etkiler. Bireyin bir görevi gerçekleştirirken içinde bulunduğu, fiziksel ve psikolojik durumu başarısını etkilemektedir. Kaygı, aşırı stres, korku gibi olumsuz güçlü duygular fiziksel çabasını da etkilemekte görevin başarılmasında olumsuz etkide bulunmaktadır (Ünal, 2013).

Motivasyon

Literatürde her alanın kendine özgü motivasyon araçları söz konusudur. Örneğin motivasyonla ilgili olan özyeterlik, hedefler, sonuç beklentisi ve değerler din ve ahlak alanında kendine özgü bir muhtevaya sahiptir. İman, içsel bir motivasyon ile bireyin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yönleriyle ilgili birçok olumlu sonuç ortaya çıkarır. İman gibi içsel motivasyona sahip olan bireyler dini ve ahlaki alanda öğrenme, başarı, çaba sarf etme, katılımcı olma, doyum sağlama gibi açılardan yalnızca dışsal motivasyon düzeyi açısından yüksek olanlara göre daha avantajlıdır. İman düzeyleri yüksek olan bireyler amaçlarını sürdürmede daha ısrarcı olabilir. Çünkü bir davranışın sonucuna ilişkin beklentilerin motivasyonla ilişkisinde Allah'ın rızası ve ebedi hayattaki mutluluk nihai amaç olarak ortaya çıkar. Bu nedenle dini alandaki başarının ne olduğu ve bireyin neden başarılı olmak istediği ile ilgili kendine özgü açıklamaları vardır. Dini alanda başarılı olmanın ve felaha ermenin anlamı diğer alanlara göre farklılık arzeder. Öz-belirleme kuramında olduğu gibi inanan insan, iman ile aktif, gelişim yönelimli bir varlık olmayı tercih etmiştir. Birey iman ile kendini düzenleme süreçleri yaşar. İman doğrultusunda kendi davranışlarını kendisini belirlemeye yönelir. İnanan insan motivasyonunu hem kendi içinden, hem olumlu sosyal çevreden hem de Allah'tan alır. İçsel ve dışsal nedenlere dayanan motivasyon ile güçlenir. İçsel motivasyon boyutunda iman kaynaklı içsel nedenler, insanda haz alma ve merak uyandırır. Bu durumda inanan birey dışsal sonuçlardan ziyade sadece kişisel doyum elde ettiği için gönüllü davranışlar sergiler. Dışsal motivasyonda ise cezadan kaçınma, ödül kazanma gibi nedenler bireyi destekler. Bu durum inanan insanı iyilik alanında harekete geçirirken kötülük alanında da engel olur (Güdül, 2015).

Atkinson'un geliştirdiği beklenti-değer motivasyon kuramında da insanların başarıya ulaşmak için gösterdikleri çabaların ödül beklentisine bağlı olduğu ileri sürülmüştür. İnsanlar önlerine orta güçlükte, çok kolay ya da çok zor amaçlar koyar. Eğer kendi başarısı hakkındaki beklentisi düşükse güdülenme de o oranda düşmektedir. Görev değerleri temelde "Bu görevi niçin yapıyorum?" sorusuna odaklanır. Motivasyon açısından değer, elde edilme olasılığı bulunan başarının kişi için ne kadar çekici olduğunu açıklamaktadır. Buna göre değerler çaba düzeyini etkilemektedir. Değeri düşük bir iş güdülenme seviyesini de düşürmektedir. Bireyler çeşitli seçenekleri değerlendirir, birbiriyle karşılaştırır ve sonunda kendi değer verdiği ve gerçekleşme olasılığı en yüksek olanı seçer (Ünal, 2013). İnanan bir insan için, Allah rızası, cennet, mutmain bir kalp ve mutluluk değerleri insanı harekete geçirebilecek güçte yüksek değerlerdir.

Akla uygunluk ve mantıklı duygusallık

Erteleme eğiliminin oluşumunda akılcı olmayan inanç, tutum ve görüşlerin önemli rol oynadığını ileri sürülmektedir. İnsanın inançları, akılcı ya da akılcı olmayabilir. Genel olarak akılcı inançlar mantıklı, sağlıklı, gerçeklik ile uyumlu ve sağlıklı duygusal tepkilere yön verirken buna karşın akılcı olmayan inançlar ise mantıksız, abartılı, katı, dogmatik, çelişik, işlevsel olmayan, gerçeklikle bağdaşmayan ve sağlıksız duygusal tepkilere yön veren düşüncelerdir. Akılcı olmayan inançların, bireyi elindeki işini yapmaya başlamayı ya da tamamlamayı ileri bir tarihe bırakması konusunda teşvik ve aracılık eder (Balkıs, 2015). Akılcı inançlar işlevsel duygu ve davranışlara yön verirken, akılcı olmayan inançlar işlevsel olmayan duygu ve davranışlara yön verir (Balkıs, 2015). Erteleme konusunda yapılan araştırmalar kısmen de olsa, erteleme gerçeği olmayan bilişsel süreçlerle ilgili açıklamalarını destekler niteliktedir (Çakıcı, 2003). Mantığa aykırı davranış sergilemeye çalışma kişiyi bilerek hoş olmayan davranış üretmesi için insan aklının uydurduğu bir tekniktir. Bu tekniğin ismi tam olarak kendi kendini aldatmadır. Çünkü insan akılcı olduğu kadar mantıksız da olabilmektedir (Canoya, 2010). Erteleme, temel olarak bilişsel bir sorundur. Bu nedenle bazı kişilerin erteleme davranışlarının nedenleri ve sonuçları hakkında akıl dışı düşünce ve inançları olabilmektedir. Bu anlamda erteleme ile gerçek dışı inançlar arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin bazı kişiler irrasyonel bir düşünce olarak yapıp etmelerinde dışsal faktörlerin etkilerini mazeret olarak gösterebilmektedir. Erteleme eğilimi yüksek olan kişiler başarılarını mantıksız bir şekilde dışsal faktörlere yüklemeye eğilimindeyken erteleme eğilimi düşük olan kişiler ise, başarılarını içsel faktörlere bağlamaktadır (Kağan, 2009).

Dini alanda da insanlar bir takım rasyonel olmayan düşüncelerle, mantıksız ve delilsiz görüşlerle hareket edebilmekte, çeşitli zanlarla kendilerini kandırabilmektedirler. Oysa bu irrasyonel tutumlar yalnızca cehalet ve zanna dayanmaktadır. İrrasyonel düşüncelere birçok düşünce, görüş ve dini anlayış örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan bazıları;

- Allah affeder düşüncesi ile sorumluluklarını yerine getirmemek

Oysa ayette şöyle buyrulur; *“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Babanın oğlu, oğulun da babası için bir şey ödeyemeyeceği günden korkun. Allah'ın verdiği söz şüphesiz gerçektir. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. Allah'ın affına güvendirerek şeytan sizi ayartmasın.”* (Lokman/31/33).

- Çoğunluk ne yapıyorsa onu yapmak

Oysa ayette şöyle buyrulur; *“Şimdi, eğer yeryüzünde (yaşamakta) olanların çoğunluğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar: onlar ancak (başkalarının) zanlarına tabi olurlar ve kendileri hiçbir şey yapmayıp sadece tahmin yürütürler.”* (Enam/6/116).

- Ben artık iflah olmam diyerek ümitsizliğe düşmek

Oysa ayette şöyle buyrulur; “*De ki: Ey nefisleri aleyhine haddini aşmış olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Hiç kuşkusuz, O çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.*” (Zümer/39/53).

Erteleme ile ilgili diğer bazı baş etme yolları

Uyku düzenine dikkat, kendini ödüllendirme, spor yapma, dua etmek, tevakkül, azim, kararlı olmak, sabırlı olmak, kendini yapacağın işe vermek ve zorlamak, basit işlerden başlamak, boş zamanlarda yeni şeyler öğrenmek, en çok hoşlanılan işten başlamak, işleri biriktirmemek, abdest almak, sağlıklı beslenme, olumsuz çevreyi değiştirmek, yapılan işi ciddiye almak, çalışkan ve üretken insanlarla vakit geçirmek, hedef ve amaçları paylaşmak, destekleyici bir ortamda bulunmak, olumsuz düşüncelerden uzaklaşmak, başarı takvimi oluşturma, hedefleri görselleştirme, gerekiyorsa tıbbi yardım alma, çalar saat kullanma, zihinsel ve duygusal olarak pozitif olma, danışma ve istişare etme, erteleme muhtemel sonuçlarını düşünme, her başarıda kendine iltifat etme, erteleme yaşadığından kendini mazur görmeme, mucizenin çalışmak olduğunu bilme, cesaret, rutin işler dışına çıkma, hayır diyebilmek, düzenli olmak, dikkat dağıtıcı şeyleri azaltmak ve hedefe odaklanmak (Edberg, 2016; Mueller, 2017).

Sonuç

Din eğitiminin önemli amaçlarından biri inanan bireylere dini sorumluluk bilinci kazandırmaktır. Sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirme konusunda temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılması kadar eğitim engelleri üzerinde durulması gerekmektedir. Araştırmada din eğitimi alanında en önemli eğitim engellerinden birinin erteleme olduğuna dikkat çekilmiştir. Erteleme davranışı yalnızca öğrenenleri değil aynı zamanda istenilen ve beklenen düzeyde sorumluluk bilinciyle hareket etmeyen tüm bireyleri ilgilendirmektedir. Öyle ki, erteleme davranışı Müslümanların geleceğini olumsuz yönde etkilemekte, başta birey olmak üzere, aile toplum ve İslam ümmetine çok büyük zarar vermekte, dini, ahlaki, psikolojik, ekonomik, siyasal ve sosyal problemlere yol açabilmektedir. Her konuda başarılı, müreffeh ve güçlü bir gelecek için erteleme engeli ile mücadele edilmesi gerekmektedir. Çünkü şimdiki doğru yaşamayanların ertelenmiş bir geleceği de olmaz. Erteleme engelini aşmak öncelikle konunun önemini kavramaktan ve gerekli duyarlılığı göstermekten geçer. Bunun için de belli bir bilinç gereklidir. Acaba Müslüman toplumlar gözlenen geri kalmışlığın, ahlaki yozlaşmanın, inandığı gibi yaşayamamanın arkasında önemli engellerden biri erteleme olamaz mı? Eğitim ideallerini, maddi ve manevi yatırımları, heyecanları boşa çıkararak, umutları yok eden tembellik değil mi? Durmuş bir saat hangi doğru vazifeye rehberlik edebilir? Ertelemenin insani bir eğilim olarak evrensel boyutu olmakla beraber yerel ve kültürel boyutları da söz konusudur. Geri kalmış toplumlarda erteleme davranışı meşru bir vaziyet alabilmekte, ertelemeyi kanıksamış benzer ortamlarda birçok insan ertelenmiş bir geleceğin hayali ve güzelliği ile yaşayabilmektedir. Bundan dolayıdır ki erteleme davranışı ile mücadele fiziksel,

duygusal, zihinsel, sosyal, siyasal, psikolojik, dini ve ahlaki alanların hemen hepsinde mücadele etmeyi gerektirir. Din eğitimi de bu mücadele alanlarından biridir.

Araştırmada inanan bireyin erteleme eğilimini tetikleyen bireysel, ailevi ve toplumsal nedenlerin etkilerini azaltacak veya ortadan kaldıracak eğitim faaliyetleri bağlamında din eğitiminin imkânlarından yararlanmanın yolları araştırılmıştır. Erteleme davranışına neden olan psikolojik ve çevresel faktörlerin olası etkisini dışarıda bırakacak şekilde verilecek bir din eğitimi, bireyin kendini yönetme becerilerini, karakter ve kişiliğini destekleyebilir. Bunun için sosyal bilimlerin birbiri ile işbirliği yapması gerekir. Araştırmada erteleme eğilimi ile ilgili yapılmış çalışmalar konunun anlaşılmasında ve erteleme sorunu ile baş etme bağlamında yapılan önerilerde son derece yararlı olmuştur. Söz konusu çalışmalarla ilgili bulgular araştırmanın hem teorik arka planında hem de tartışma bölümünde kullanılmış, dini alanda yaşanan erteleme olgusu hayata yansıyan boyutları birbiri ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Dini alanda yaşanan erteleme olgusunun ne olduğu, neden kaynaklandığı ve erteleme davranışı ile nasıl baş edileceği soruları araştırmanın temel eksenini oluşturmuştur. Araştırmada dini sorumluluk alanında yaşanan erteleme olgusunun basitten karmaşığa, genelden durumsal bir nitelik taşıdığı ortaya çıkmıştır. Buna göre dini alandaki erteleme yaşantısı; konusuna, muhatabına, düzeyine ve tekrarlanma sıklığına göre farklı bir karşılık bulduğu gözlenmiştir.

Kaynakça

- Altun, F. ve Yazıcı, H. (2010). Öğrencilerin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkiler. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (534-539), Antalya.
- Avcı, S. (2008). *Öğretmen adaylarının gelecek zaman algıları, akademik alandaki arzularını erteleme konusundaki isteklilikleri, algılanan araçsallıkları, sosyoekonomik düzeyleri ve akademik başarıları arasındaki açıklayıcı ve yordayıcı ilişkiler örüntüsü* (Yayınlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aydoğan, D. ve Özbay, Y. (2012). Akademik erteleme davranışının benlik saygısı, durumluluk kaygı, öz-yeterlilik açısından açıklanabilirliğinin incelenmesi. *Pegem Eğitim Öğretim Dergisi*, 2(3), 1-10.
- Balkıs, M. (2006). *Öğretmen adaylarının davranışlarındaki erteleme eğiliminin, düşünme ve karar verme tarzları ile ilişkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Balkıs, M. (2015). Erteleme eğilimi, akademik başarı ve akademik doyum ilişkisinde akılcı inançların farklılaştırıcı rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 48(1), 87-107.
- Bozkurt, N. (1994). İslam Ansiklopedisi. *Eğence Maddesi*, 10. İslam Araştırmaları Merkezi, 483-488.
- Bulut, R. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının akademik erteleme davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

- Büyükbayraktar, Ç. (2011). *Üniversite öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve öfke ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Canoya, S. (2010). *Üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçilik boyutları ile sosyal anksiyete durumları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Dogu Üniversitesi, Lefkoşe.
- Çakıcı, D.Ç. (2003). *Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çam, Z. (2013). Ergenlerde genel ve akademik erteleme davranışının yordayıcısı olarak beş büyük kişilik özelliği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 89-96.
- Çelik, Ç.B. ve Odacı, H. (2015). Akademik erteleme davranışının bazı kişisel ve psikolojik değişkenlere göre açıklanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 31-47.
- Çeri, B. K., Çavuşoğlu, C. ve Gürol, M. (2015). Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 385-394.
- Çetin, N. ve Ceyhan, E. (2017).Lise öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının sürekli kaygı, akılcı olmayan inanç, öz düzenleme ve akademik başarı ile ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32)2, 1-20.
- Demir, F. ve Kösterelioğlu, İ. (2015).Öğretmen adaylarının akademik erteleme eğilimlerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 595-603
- Demir, Ö. (2013). *Kur'an kavramları bağlamında yaşam boyu salih amel*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- DİB. (2014). *Türkiyede dini hayat araştırması*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Doğan, T., Kürtüm, A. ve Kazak, M. (2014). Kişilik özelliklerinin erteleme davranışını yordayıcılığı. *Başkent University Journal Of Education*, 1(1), 1-8.
- Duru, E. ve Balkıs, M. (2014). Kendinden şüphe duyma benlik saygısı ve akademik başarı arasındaki ilişkilerde akademik erteleme eğiliminin rolü. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 274-287.
- Duyan, V., Gülден, Ç. ve Gelbal, S. (2012). Özdenetim ölçeği - ÖDÖ: Güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 9-18.
- Edberg, H. (2016). How to stop being so lazy: 10 simple habits. <https://www positivityblog.com>: <https://www positivityblog.com/how-to-stop-being-so-lazy/> adresinden 10.5.2017 tarihinde alınmıştır.
- Ekşi, H. ve Dilmaç , B. (2010). Üniversite öğrencilerinin genel erteleme, karar vermeyi erteleme ve akademik erteleme düzeylerinin sürekli kaygı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 433-450.
- Görmüş, H. (2016).Tembellik Üzerine. İktibas Dergisi: <http://www.iktibasdergisi.com/tembellik-uzerine/> adresinden 10.5.2017 tarihinde alınmıştır.

- Güdül, M.D. (2015). *Üniversite öğrencilerinin akademik motivasyon profillerinin psikolojik ihtiyaç doyumu, akademik erteleme ve yaşam doyumu ile ilişkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gül, A. Y. (2015). *İş Yaşamında işi erteleme davranışı ve nedenleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Hamarta, E. (2009). Examining the social anxiety of adolescents with regards to interpersonal problem solving and perfectionism. *İlköğretim Online*, 8(3),729-740.
- Harman, Ö. F. (1996). İslam ansiklopedisi, *Günah maddesi, 14, TDV İslam Araştırmaları Merkezi*, 278-282.
- Kağan, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde akademik erteleme davranışını açıklayan değişkenlerin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 113-128.
- Karagöz, İ. (2010). Ülkemizde ve İslam dünyasında üç sorun: dürüstlük, temizlik ve tembellik. *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*.
- Mâtürîdî, E. M.-M.(2001). Kitabü't-Tevhid. (B. Topaloğlu, & M. Aruçi, Düzenleyenler) <https://archive.org>:
https://archive.org/stream/KitabTawhid_319/tawhid#page/n0/mode/2up adresinden 13.12.2017 tarihinde alındı.
- Morkoç, D.K. ve Erdönmez, C. (2011). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin akademik erteleme algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Mueller, S. (2017). Ways to fight and overcome laziness. <http://www.planetofsuccess.com>:
<http://www.planetofsuccess.com/blog/2010/ways-to-fight-and-overcome-laziness/> adresinden 10.10.2017 tarihinde alınmıştır.
- Musagulyeva, M. (2017, 9 24). Konularla islamiyet. <https://konularlaislamiyet.com/post/tembellik/15> adresinden 10.6.2017 tarihinde alınmıştır.
- Nesefî, E. M. (2011). Tabsiratü'l Edille Fi Usuli'd-Din (Cilt II). (M. E. İsa, Dü.) Kahire: Mektebetü'l Ezher. <https://archive.org/stream/tabsira#page/n397/mode/2up> adresinden 12.10.2017 tarihinde alınmıştır.
- Özer, A. ve Altun, E. (2011).Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme nedenleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (21), 45-72.
- Parıltı, C. (2003). Belli bir sürede bitirilmesi gereken işleri son ana erteleme ve bu durumun kişi üzerindeki etkileri. *Kamu-İş*, 7(2), 2-6.
- Ünal, M. (2013). *Lise öğrencilerinin akademik güdülenme düzeylerinin bazı değişkenler açısından yordanması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim, İzmir.
- Yavuz, Y.Ş. (1995). İslam Ansiklopedisi. *Fasık Maddesi, 12, İslam Araştırmaları Merkezi*, 203-205.
- Yürür, S. ve Keser, A. (2010).Öğrenilmiş güçlülük: Öğretmenler üzerinde bir uygulama. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 28(2), 59-70.

Extended Abstract

The adjournment is one of a person's individual, social and universal problems. The fact of adjournment is a reality which is known more or less and recognized nearly by everyone. Definitely, the adjournment behavior has some tones and colors in itself. The adjournment behavior varies in its subject, acceptor and level. The definite one is its existence in the person's life. We can see the adjournment in many fields in the person's life. However, the adjournment is an undesirable behavior as it doesn't matter in which field it occurs. The adjournment can acquire a qualification which can threaten all the fields rather than being an undesired behavior in some fields. In this sense, the adjournment is a very important problem in terms of the educational field. The adjournment overthrows the regular process and planning which are necessary in the educational field. The importance of the subject increases more in terms of the private field of religious education. Namely, it is necessary that the duties and responsibilities are fulfilled so that many educational activities in the religious education can reach their goals as it is done in the educational field. On the other hand, none of the educational activities do not achieve their goals. The adjournment behavior is especially related to the concept of responsibility. In this sense, the adjournment includes all the responsibility fields. The subject's more critical and special aspects are the matters about religious responsibilities. From this point of view, the adjournment behavior's reasons, levels and results are the subjects which are worthy to be examined in terms of religious education. It is among the most important duties belonging to all the educators, parents and other relevant people to struggle with the adjournment irresponsibility. It is necessary to keep the adjournment issue on the agenda, to consider it and to make the scientific studies to solve this problem so that a healthy religious life can be sustained. So, this research has aimed at making recommendations which can be the solution by using the data in the educational and religious fields for the aforementioned problem.

The literature survey method has been used in the research, firstly the adjournment's definition, result, compounds, types and reasons have been considered by reviewing theoretical background related to the subject, and it has been associated with the religious responsibility field. Firstly, the fact of adjournment has been clarified by different aspects considering the studies which have been conducted on the issue, and the ways of dealing with the adjournment behavior have been examined. The research findings of academic studies which have been conducted on the issue have been interpreted with the other studies as the main religious sources have been based on the research. There is not a study related to the adjournment in the religious sources and the subject has been associated mostly with the concept of idleness. Thus, the subject has been investigated through the concept of idleness in the relevant sources.

The adjournment is a humanistic universal problem, and it occurs with the local and cultural exteriorisations. The questions like what the fact of adjournment in the religious field is, what its source is and how the adjournment behaviors will be dealt with have been the main points of the research. The fact of adjournment has been

firstly considered within the theoretical background in the study and the nature of adjournment specific to Islam and its aspects which are seen in the religious life have been focused. It has been observed in the research that the fact of adjournment has a nature from simple to complex in the religious responsibility field. One of the important results of the study is that the fact of adjournment is an undesired reality in the people's life from the viewpoint of a human fact. However, the concept of adjournment corresponds to its subject, level and frequency in religion. Thus, the different results exist in the tendency of adjournment related to the responsibilities in the religious field. While there are the situative, temporary and limited types of adjournment as the aspects which can be tolerated, it has become especially a part of the personality, it has been seen that the adjournment at the level of idleness which has been a habit can gain an aspect the results of which in the religious field can threat the world and future life success. As the ways of dealing with the adjournment behavior in the religious field have been ordered as the following main topics in the study; acting immediately, correct time management, future perception, adjournment of desires, temperate entertainment, positive perfectionism, positive sense of self-respect & self-efficacy, motivation, choosing the valuable ones, rationality and sensible sensuality and the other strategies to deal with the adjournment.

The adjournment behavior is the common problem for an individual, a society and humankind. The adjournment can cause the multiple failure and it can cause the religious, moral, psychological, economic, political and social problems. The adjournment can confront us as a failure obstacle in many fields. It is necessary to struggle with the adjournment obstacle in all the fields for the successful, prosperous and strong future. The religious education is one of the 'struggle' fields. The opportunities of religious education should be used in the sense of the educational activities which will reduce the impacts of individual, familial and social factors bringing about the people's adjournment tendency or which will remove these impacts. It is necessary to conduct studies related to the different aspects of the issue and to create an awareness and susceptibility at a certain level by keeping them on the agenda. A training which will be given in a way of excluding the possible impact of psychological and environmental factors which cause the adjournment behavior can support the skills of an individual to manage himself/herself, his/her character and personality. Those who don't live the moment have not got the future.